

تحليل تغييرات شاخص قيمتها و تورم تابستان سال ۱۳۹۷

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۶۱۶۵
آذرماه ۱۳۹۷

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	۱. تغییرات نرخ تورم در سه ماهه گذشته
۸.....	۲. عوامل مؤثر بر شاخص قیمت مصرف کننده در تابستان ۱۳۹۷
۹.....	۲-۱. عوامل ریشه‌ای و بلندمدت
۹.....	۲-۱-۱. افزایش نقدینگی و تغییر در ترکیب آن
۱۴.....	۲-۱-۲. تحولات بازارهای مالی و نرخ سود بانکی
۱۵.....	۲-۲. عوامل کوتاه مدت
۱۶.....	۲-۲-۱. تحولات نرخ ارز
۱۹.....	۲-۲-۲. سایر عوامل
۱۹.....	۳. عوامل مؤثر بر تورم پاییز ۱۳۹۷
۲۰.....	۳-۱. نقدینگی و سرعت گردش پول
۲۱.....	۳-۲. تحولات نرخ ارز
۲۲.....	۳-۲-۱. تأثیر مستقیم حذف ارز ترجیحی بر شاخص قیمت مصرف کننده
۲۴.....	۳-۲-۲. تأثیر غیرمستقیم حذف ارز ترجیحی بر شاخص قیمت مصرف کننده
۲۵.....	۳-۳. کسری بودجه
۲۶.....	۳-۴. افزایش قیمت حامل‌های انرژی
۲۷.....	۳-۵. انتظارات
۲۸.....	۳-۶. جمع‌بندی از عوامل مؤثر بر شاخص قیمت‌ها در پاییز
۲۸.....	جمع‌بندی و توصیه‌های سیاستی
۳۰.....	منابع و مآخذ

تحلیل تغییرات شاخص قیمت‌ها و تورم تابستان سال ۱۳۹۷

چکیده

نرخ تورم در سه‌ماهه تابستان ۱۳۹۷ در ادامه روند افزایشی خود که از بهار آغاز شده بود، به ارقام کم‌سابقه ۵/۵ درصد برای مردادماه و ۶/۱ درصد در شهریورماه رسیده است. بر این اساس نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در شهریورماه به ۳۱/۴ درصد رسیده است. از سال‌های گذشته در پی افزایش قابل توجه نقدینگی و پیشی گرفتن رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) از تورم، هشدار برای افزایش نرخ تورم توسط کارشناسان ارائه شده که در گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس نیز به این موضوع پرداخته شده بود. در نتیجه روند فزاینده تورم در سال ۱۳۹۷ به دنبال افزایش نقدینگی در سال‌های گذشته است.

به طور کلی در خصوص روند فزاینده تورم در تابستان ۱۳۹۷ باید عنوان داشت که دو دسته عوامل بلندمدت و کوتاه‌مدت بر تورم تأثیرگذار بوده‌اند. در میان عوامل بلندمدت، رشد نقدینگی مهم‌ترین عاملی است که باعث افزایش تورم شده و در میان عوامل کوتاه‌مدت نیز نرخ ارز به عنوان مهم‌ترین عامل افزایش نرخ تورم شناخته می‌شود.

طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶ نرخ تورم از رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) فاصله گرفته است. طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۲ نقدینگی به طور متوسط سالیانه ۲۵/۲۷ درصد رشد داشته و در این مدت نرخ تورم به طور متوسط سالیانه ۱۹/۹۶ درصد بوده است. این در حالی است که طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶ نقدینگی به طور متوسط سالیانه ۲۴/۴۱ درصد رشد داشته و در مقابل نرخ تورم متوسط سالیانه ۱۱/۵۳ درصد بوده است.

بالا بودن نرخ سود بانکی حقیقی و افزایش سهم شبه‌پول از نقدینگی طی این سال‌ها موجب کاهش سرعت گردش پول شده و از علل اصلی فاصله گرفتن تورم از رشد نقدینگی بوده است. اما از اسفندماه روند افزایشی سرعت گردش پول شروع شد که تا تابستان ادامه یافت. سهم شبه‌پول از رشد نقدینگی در این مدت نیز روند کاهشی طی کرده و در تیرماه به کم‌ترین مقدار خود از سال ۱۳۹۴ رسید. پیش‌بینی می‌شود که روند افزایش سرعت گردش پول در ماه‌های باقی‌مانده از سال ۱۳۹۷ نیز ادامه داشته باشد.

همچنین باید توجه داشت که افزایش سرعت گردش پول که پیش‌بینی می‌شود در ماه‌های آینده نیز تداوم داشته باشد، خود منجر به افزایش نرخ تورم شده و هر ریال نقدینگی را با ضریب بیش‌تری به تورم تبدیل می‌کند. از این رو حتی در کوتاه‌مدت نرخ تورم می‌تواند بیش از رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) افزایش یابد.

علاوه بر این افزایش نرخ ارز به عنوان یک عامل کوتاه‌مدت نیز بر افزایش نرخ تورم در ماه‌های اخیر بسیار اثرگذار بوده و از آنجایی که در برخی مطالعات، گذر نرخ ارز بر برخی کالاها تا یک سال نیز برآورد شده، می‌توان انتظار داشت که افزایش نرخ ارزی که در ماه‌های گذشته رخ داده، همچنان منجر به افزایش شاخص قیمت‌ها (مصرف‌کننده و تولیدکننده) در ماه‌های آتی شود.

در مجموع بررسی‌های این مطالعه نشان می‌دهد مهم‌ترین عوامل افزایش تورم در تابستان ۱۳۹۷، افزایش سرعت گردش پول، نقدینگی افزایش یافته در سال‌های اخیر و افزایش نرخ ارز بوده است. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد بخش زیادی از کالاهای اساسی که با ارز ۴۲۰۰ تومانی وارد می‌شوند نیز افزایش قیمت را تجربه کرده‌اند.

رشد قابل توجه شاخص قیمت تولیدکننده که تورم در حدود ۱۰ درصدی در شهریورماه برای این شاخص قیمت را در پی داشت، نشانگر تداوم روند افزایشی شاخص قیمت مصرف‌کننده در پاییز ۱۳۹۷ خواهد بود.

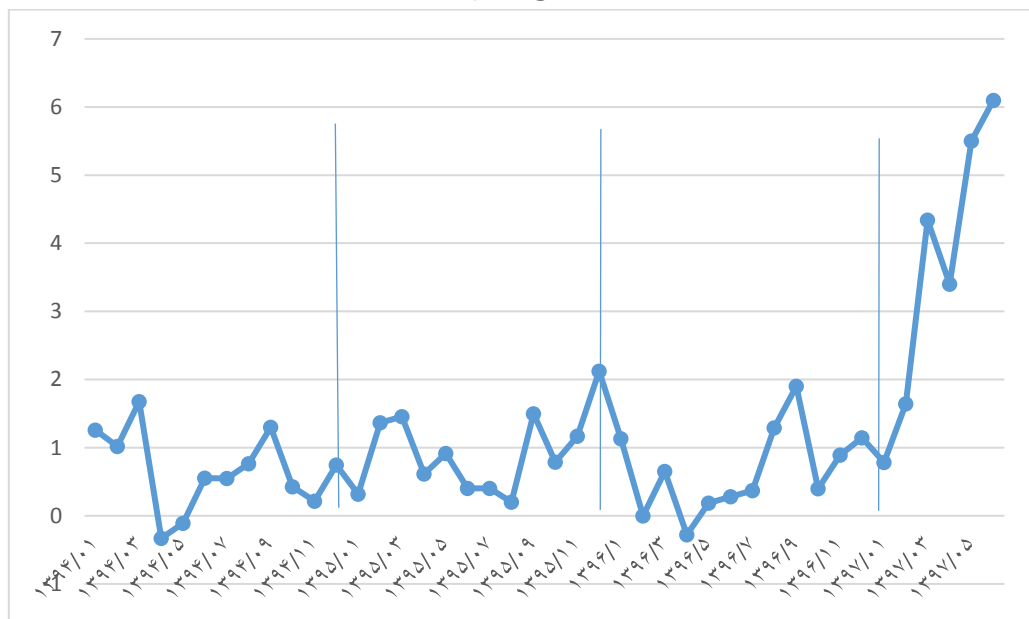
مهم‌ترین سیاستی که در این زمان باید اتخاذ شود، جلوگیری از هر اقدامی است که روند فزاینده رشد نقدینگی و افزایش سرعت گردش پول را در پی داشته باشد. در همین راستا کنترل اضافه برداشت بانک‌ها، اصلاح نظام بانکی، کاهش یارانه سوخت و سایر یارانه‌هایی که منجر به هدررفت منابع و افزایش کسری بودجه می‌شوند، تثبیت نرخ ارز حقیقی و اجرای سیاست‌های یارانه‌ای و حمایتی صرفاً در حدود منابع قابل تجهیز از مهم‌ترین سیاست‌هایی است که قابل توصیه است.

۱. تغییرات نرخ تورم در سه‌ماهه گذشته

نرخ تورم در سه‌ماهه دوم سال یعنی تابستان ۱۳۹۷ به طور کم‌سابقه‌ای رو به افزایش گذاشته است. نرخ تورم ماهیانه در تیرماه ۱۳۹۷ رقم ۳/۴ درصد و در مردادماه به رقم ۵/۵ درصد و در شهریورماه به رقم ۶/۱ درصد رسیده است. این در حالی است که طی چهارده سال گذشته (از سال ۱۳۸۳ تا پایان سال ۱۳۹۶) بالاترین نرخ تورم ماهیانه ثبت شده مربوط به بهمن‌ماه سال ۱۳۹۱ است، که نرخ تورم ماهیانه به ۵/۲۲ درصد رسیده بود.

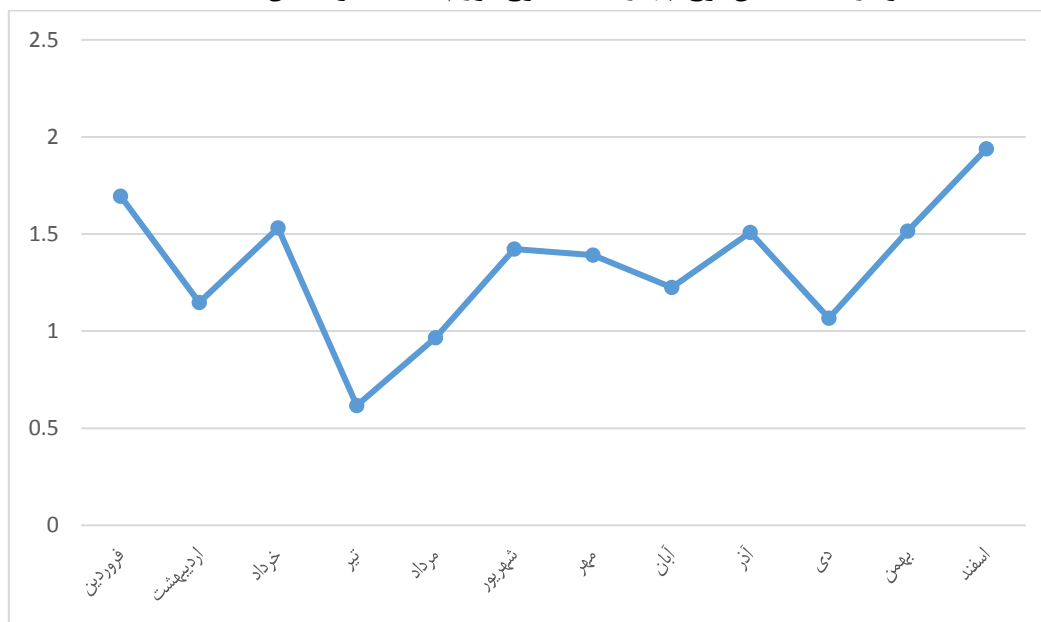
نمودار ۱. نرخ تورم ماهیانه

مأخذ: بانک مرکزی.

افزایش شدید نرخ تورم در تابستان در حالی است که به طور تاریخی، تابستان کمترین نرخ تورم ماهیانه را نسبت به سایر فصول سال داشته است.

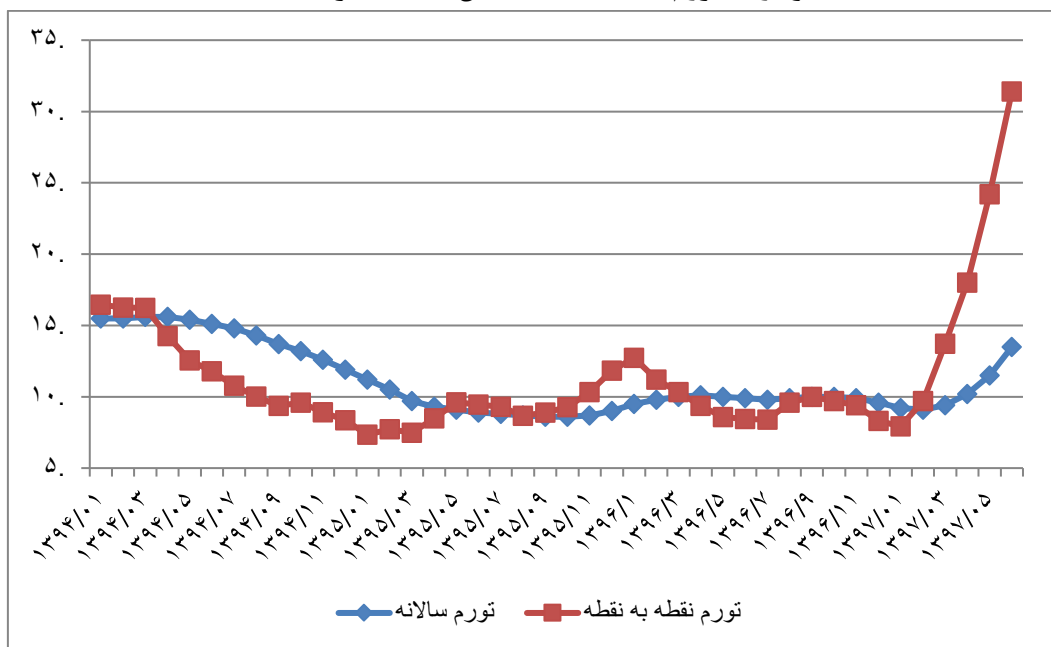
نمودار ۲. میانگین نرخ چهارده ساله نرخ تورم ماهیانه بر اساس ۱۳۹۵=۱۰۰

مأخذ: همان.

همان‌طور که در نمودار ۲ مشخص است، به طور میانگین کم‌ترین نرخ تورم ماهیانه در سال در تیرماه رخ داده و تورم در تابستان در کم‌ترین مقدار خود قرار دارد. این در حالی است که نرخ تورم در تابستان سال ۱۳۹۷ بسیار بالاتر از بهار قرار گرفته است. هرچند به علت شرایط خاص سال ۱۳۹۷، نمی‌توان روندهای این سال را به طور کلی با روند سال‌های قبل مقایسه کرد. فاصله ایجاد شده بین نرخ تورم و رشد نقدینگی که به معنای به تأخیر افتادن تورم بود، انتظار یک تورم فزاینده در آینده نزدیک را ایجاد کرده بود که التهاب در بازار ارز به این روند کمک کرده و موجب تغییر روند نرخ تورم شده است. همان‌طور که در نمودار ۱ مشخص است، نرخ تورم ماهیانه از آبان ۱۳۹۶ همزمان با افزایش نرخ ارز روند صعودی به خود گرفته است.

نمودار ۳. تورم نقطه‌به‌نقطه شاخص قیمت مصرف‌کننده

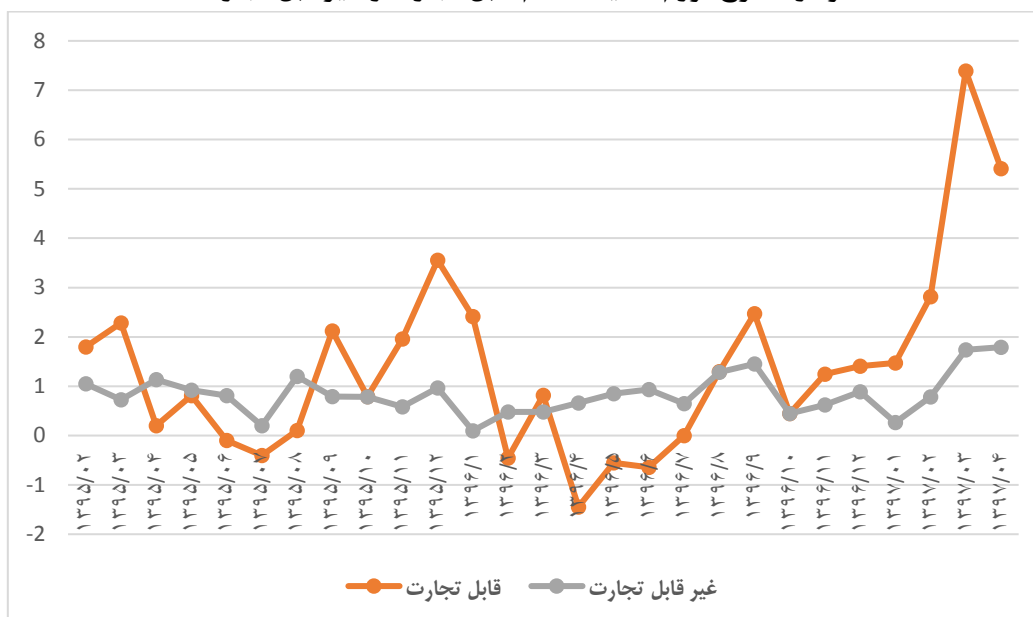

مأخذ: همان.

افزایش نرخ تورم ماهیانه، افزایش نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه را نیز در پی داشته و بیشترین شکاف بین تورم سالانه و تورم نقطه‌به‌نقطه را ایجاد کرده است. در شهریورماه ۱۳۹۷، در حالی که نرخ تورم در دوازده ماهه منتهی به شهریورماه ۱۳/۵ درصد بوده، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه به رقم ۳۱/۴ درصد رسیده است. به طور کلی در نرخ‌های تورم بالا، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه درک بیش‌تری از واقعیت به دست می‌دهد. نرخ تورم سالانه میانگین اعدادی است که در مقایسه با عدد فعلی بسیار کوچک هستند و باعث می‌شود تا نرخ تورم سالانه بسیار پایین‌تر از نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه قرار گیرد. این در حالی است که رقمی که مردم آن را در خریدهای روزانه خود درک می‌کنند، همان تورم نقطه‌به‌نقطه است.

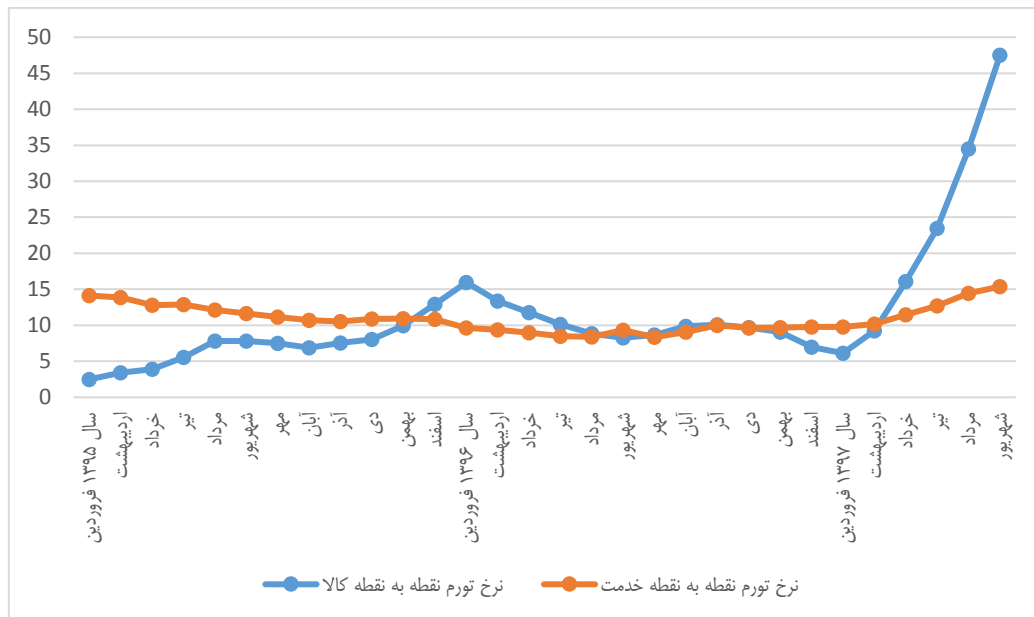
نمودار ۴. نرخ تورم ماهیانه اقلام قابل تجارت و غیرقابل تجارت

مأخذ: همان.

همان‌طور که انتظار می‌رود، نرخ تورم کالاهای قابل تجارت رشد شدیدی را در خردادماه تجربه کرده‌اند. روند افزایشی نرخ تورم کالاهای قابل تجارت در تیرماه نسبت به خردادماه کاسته شده، با این حال مجدداً رو به افزایش گذاشته و در شهریورماه به ۹/۷ درصد رسیده است. ادامه این روند در پاییز ۱۳۹۷ بستگی به نرخ ارز و سیاست‌گذاری‌های مرتبط با آن دارد. از آنجایی که هنوز بخشی از کالاهای قابل تجارت با نرخ ۴۲۰۰ تومان به ازای هر دلار وارد می‌شوند، شوک ارزی بر قیمت این گروه از کالاها به طور کامل اثرگذار نبوده و تورم ناشی از شوک ارزی هنوز در این بخش به طور کامل تخلیه نشده است. تغییر در نرخ دلار دولتی می‌تواند این بخش را نیز متأثر سازد. تفکیک شاخص قیمت مصرف‌کننده به گروه کالا و خدمت نیز قابل توجه است.

نمودار ۵. نرخ تورم گروه خدمت و کالا

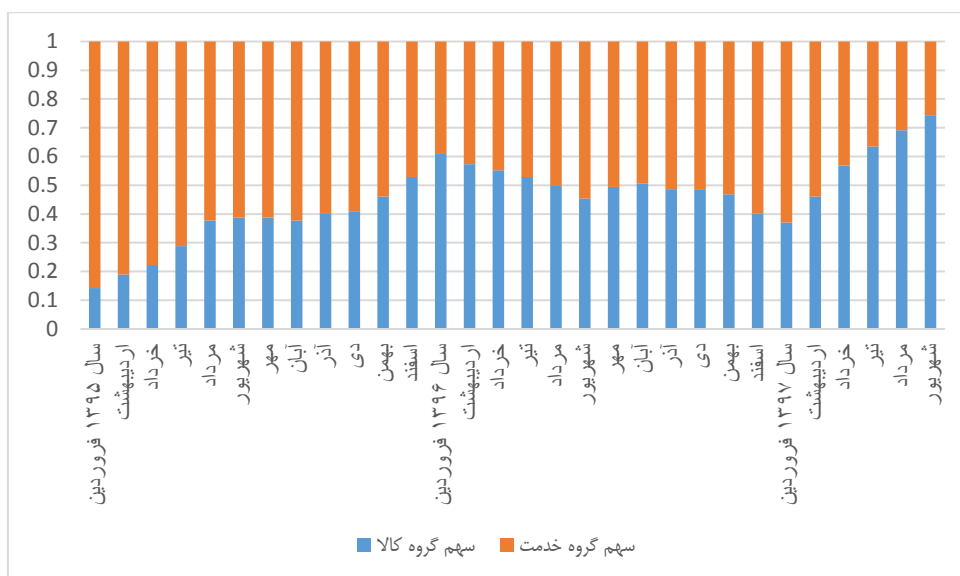

مأخذ: همان.

اختلاف ۳۲ درصدی بین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه گروه کالا و خدمت که در شهریورماه ۱۳۹۷ رخ داده، از بالاترین اختلاف نرخ‌ها بین این دو گروه در چند سال اخیر است. تورم گروه کالا بسیار تحت تأثیر نرخ ارز قرار دارد و از این رو است که با افزایش نرخ ارز، شدیداً افزایش یافته است. به طور کلی تورم گروه کالا بیش‌تر تحت تأثیر نرخ ارز و تورم خدمات بیش‌تر تحت تأثیر انتظارات و قراردادهای چسبندگی‌های ناشی از آن است. از این رو در روندهای کاهشی نرخ تورم، از آنجایی که هنوز انتظارات تعدیل نشده است، تورم خدمات دیرتر کاهش می‌یابد و در بازه‌هایی که تورم روند افزایشی دارد، تحت تأثیر انتظارات و چسبندگی‌ها، دیرتر افزایش می‌یابد. شیب تند افزایش نرخ تورم گروه کالا در تابستان ۱۳۹۷ بسیار قابل توجه و نگران‌کننده است.

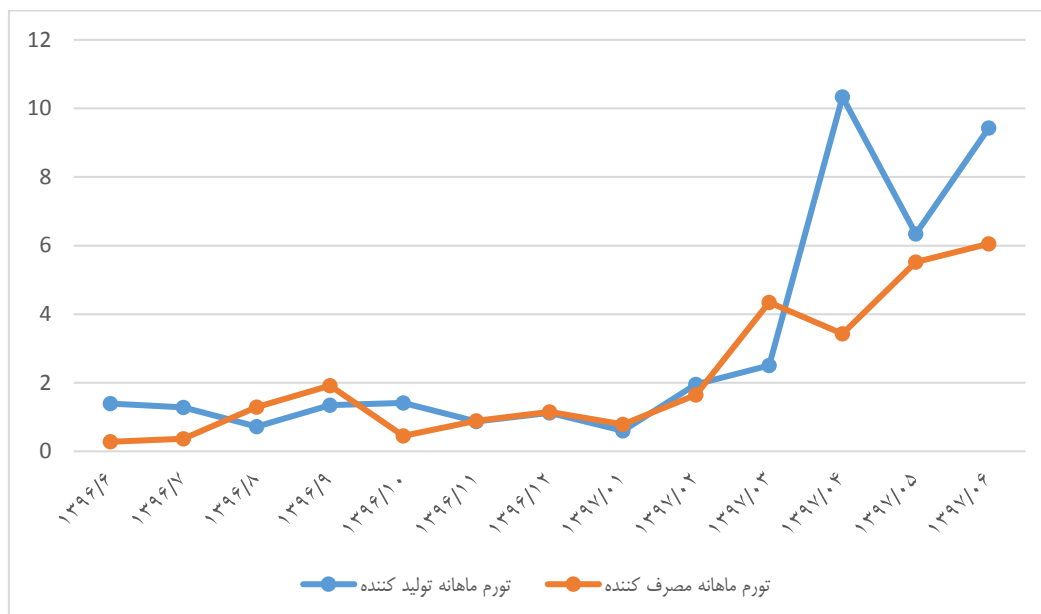
نمودار ۶. سهم گروه کالا و خدمت از تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده

مأخذ: همان.

سهم گروه کالا در فروردین‌ماه ۱۳۹۵ در کم‌ترین مقدار خود طی دو سال گذشته قرار داشته و در شهریورماه ۱۳۹۷ به اوج خود رسیده است. روند صعودی سهم گروه کالا از تورم نقطه‌به‌نقطه از ابتدای سال ۱۳۹۷ شدت گرفته و در شهریورماه به ۷۴ درصد رسیده است. شاخص قیمت تولیدکننده به عنوان یکی از شاخص‌های پیشران شاخص قیمت مصرف‌کننده مورد استفاده قرار می‌گیرد. از تیرماه ۱۳۹۷ سال پایه محاسبه این شاخص به ۱۳۹۵ تغییر کرده و از این‌رو محاسبه نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه شاخص قیمت تولیدکننده بر اساس داده‌های بانک مرکزی برای ماه‌های قبل از مردادماه ۱۳۹۷ به طور دقیق قابل محاسبه نبوده و با تبدیل شاخص‌ها و سال پایه امکان‌پذیر است. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه تولیدکننده در تابستان روند صعودی خود را طی کرده، در تیرماه ۲۷/۸ درصد، در مردادماه ۳۳/۷ درصد و در شهریورماه به رقم قابل توجه ۴۴/۳۸ درصد رسیده است. همچنین نرخ تورم ماهیانه تولیدکننده در تیرماه ۱۰/۳۳ و در شهریورماه رقم ۹/۳۴ درصد را ثبت است.

نمودار ۷. نرخ تورم شاخص قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده ۱۳۹۵=۱۰۰

مأخذ: همان.

شاخص قیمت تولیدکننده تا حد زیادی تحت تأثیر نرخ ارز قرار دارد. همچنین از آنجایی که در حال حاضر بخشی از کالاهای اساسی با نرخ ارز ترجیحی وارد می‌شوند، شاید بتوان گفت که هنوز همه افزایش شاخص قیمت ناشی از افزایش نرخ ارز محقق نشده، که در صورت آزادسازی کامل نرخ ارز و حذف ارز ترجیحی محقق خواهد شد. هرچند آمار دقیقی از اینکه چند درصد از کالاهایی که با نرخ ارز دولتی وارد می‌شوند و به همان قیمت عرضه می‌شوند نیز وجود ندارد و به طور کلی نمی‌توان اثر ارز ترجیحی بر قیمت نهایی تولیدکننده و یا تأثیر حذف آن را به صورت دقیق مشخص کرد. با این حال آنچه مشخص است آن است که رقم بالای نرخ تورم شاخص قیمت تولیدکننده، تداوم روند افزایشی نرخ تورم مصرف‌کننده در پاییز را نشان می‌دهد.

۲. عوامل مؤثر بر شاخص قیمت مصرف‌کننده در تابستان ۱۳۹۷

شاخص قیمت مصرف‌کننده در ادامه تحولات رخ داده در بهار ۱۳۹۷، تابستان پرنوسانی را نیز پشت سر گذاشت. هرچند به طور تاریخی، تورم در تابستان نسبت به سایر فصول سال در پایین‌ترین مقدار خود قرار دارد، اما در تابستان سال ۱۳۹۷، نرخ تورم ماهیانه برای مردادماه به رقم کم‌سابقه ۵/۵ درصد رسیده است. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه برای شاخص قیمت مصرف‌کننده در مردادماه به ۲۴/۲ درصد رسیده و این نرخ در ادامه روند افزایشی خود در شهریورماه به ۳۱/۴ درصد رسیده است.

همچنین رشد شدید شاخص قیمت تولیدکننده و ثبت نرخ تورم ماهیانه ۱۰/۳۳ درصدی برای تیرماه و تورم نقطه‌به‌نقطه ۴۴/۳۷ درصدی برای شهریورماه از نشانه‌های ادامه روند افزایشی شاخص قیمت مصرف‌کننده در پاییز ۱۳۹۷ است.

در خصوص علل افزایش نرخ تورم، در گزارش تحلیل تورم سال ۱۳۹۶ و همچنین گزارش سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷، اشاره شد که رشد قابل توجه نقدینگی^۱ (منهای رشد اقتصادی) و عدم رشد متناسب شاخص قیمت‌ها با آن طی سال‌های اخیر، انتظار یک تورم فزاینده را در آینده نزدیک ایجاد کرده بود. بنابراین تحولات شاخص قیمت مصرف‌کننده در سال ۱۳۹۷ نیز تحت تأثیر دو دسته عوامل قرار گرفته است. اول عوامل بلندمدت که تحت تأثیر متغیرهای اقتصادی و سیاست‌های اتخاذ شده در سال‌های قبل بوده و دوم عوامل کوتاه‌مدت و سیاست‌گذاری‌هایی که طی ماه‌های اخیر بر شاخص قیمت مصرف‌کننده اثر گذاشته است. در ادامه به طور اختصار به هریک از آنها خواهیم پرداخت.

۱-۲. عوامل ریشه‌ای و بلندمدت

نتایج بررسی داده‌های تاریخی اقتصاد ایران نشان می‌دهد که تورم در ایران عمدتاً یک پدیده پولی است و هرچند در کوتاه‌مدت تحت تأثیر عوامل متعدد قرار می‌گیرد، اما در بلندمدت نرخ تورم با رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) متناسب شده است. بنابراین سیاست‌هایی که منجر به رشد نقدینگی می‌شوند را می‌توان در زمره سیاست‌های تورم‌زا قرار داد.

در کوتاه‌مدت رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) و تورم می‌توانند از یکدیگر فاصله بگیرند، اما در بلندمدت به طور معمول رشد اسمی اقتصادی و تورم با یکدیگر همگرا می‌شوند. در گزارش‌های پیشین مرکز پژوهش‌ها به اختلاف بین نرخ رشد نقدینگی و تورم اشاره و عنوان شده بود که انتظار می‌رود رشد فزاینده نقدینگی که در سال‌های گذشته رخ داده، در آینده به یک جهش تورمی تبدیل شود.^۲ تحولات اخیر باعث شده تا رشد نقدینگی و شاخص قیمت‌ها به یکدیگر نزدیک شوند. در ادامه به برخی از مهم‌ترین عوامل بنیادین اثرگذار بر نرخ تورم خواهیم پرداخت.

۱-۱-۲. افزایش نقدینگی و تغییر در ترکیب آن

همان‌طور که اشاره شد، نقدینگی طی سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته است. نقدینگی طی ۴۰ سال اخیر به طور متوسط سالیانه بیش از ۲۵ درصد رشد داشته و طی این مدت نرخ تورم به طور متوسط ۲۰ درصد بوده است. اما طی سال‌های ۱۳۹۳ به بعد رشد نقدینگی و تورم از یکدیگر فاصله گرفته است.

۱. با توجه به آنکه رشد نقدینگی طی سال‌های اخیر بسیار زیاد و رشد اقتصادی بسیار اندک بوده، بنابراین کسر رشد اقتصادی از رشد نقدینگی تغییر چندانی در محاسبات ایجاد نمی‌کند. از خرداد ۱۳۹۲ تا مرداد ۱۳۹۷ نقدینگی ۲۴۸ درصد رشد داشته در صورتی که طی این بازه زمانی (تا پایان خرداد ۱۳۹۷) رشد اقتصادی تنها ۱۷/۷۴ درصد بوده است. بنابراین در این گزارش هرجا که به اختلاف بین نرخ تورم و رشد نقدینگی اشاره شد، منظور رشد نقدینگی منهای رشد اقتصادی است که با توجه به قابل توجه نبودن رشد اقتصادی، بررسی روند رشد نقدینگی و تورم به تنهایی نیز تغییری در محاسبات ایجاد نمی‌کند. ۲. از جمله گزارش‌های تحلیل تورم در سال ۱۳۹۶ و نیز کتاب اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۵.

طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶ نقدینگی به طور متوسط سالیانه ۲۴/۴ درصد رشد داشته و این در حالی است که طی این مدت نرخ تورم به طور متوسط سالیانه ۱۱/۵ درصد بوده است.

جدول ۱. نرخ رشد نقدینگی و تورم

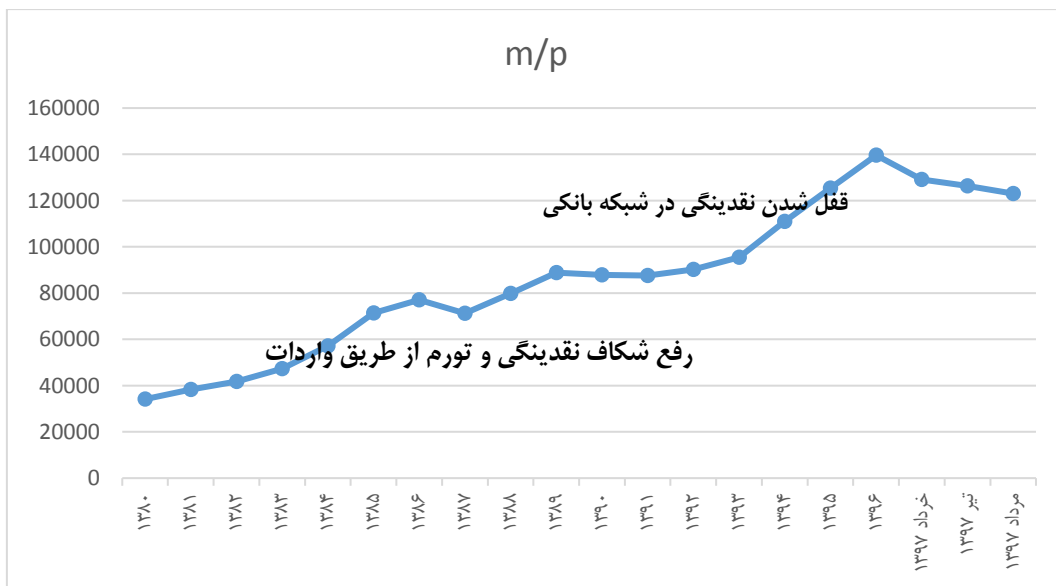
عنوان	۱۳۵۸-۱۳۹۲	۱۳۹۳-۱۳۹۶
میانگین نرخ رشد نقدینگی سالیانه	۲۵/۲۷	۲۴/۴۱
میانگین نرخ تورم سالیانه	۱۹/۹۶	۱۱/۵۳

مأخذ: بانک مرکزی.

جدول ۱ فاصله گرفتن تورم از نقدینگی را طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد. این موضوع هشدار می‌دهد که در سال‌های اخیر توسط کارشناسان داده می‌شد و در گزارش‌های تورمی مرکز پژوهش‌ها نیز به آن پرداخته شده بود.^۱ تحولات اخیر صورت گرفته در اقتصاد ایران که منجر به جهش تورمی شده، فاصله بین رشد نقدینگی و تورم را کم کرده است.

این موضوع در نمودار ۸ بهتر نشان داده شده است.

نمودار ۸. نسبت نقدینگی به شاخص قیمت

مأخذ: همان.

۱. گزارش تحلیل تورم در سال ۱۳۹۶ به شماره مسلسل ۱۵۸۷۳ و کتاب اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

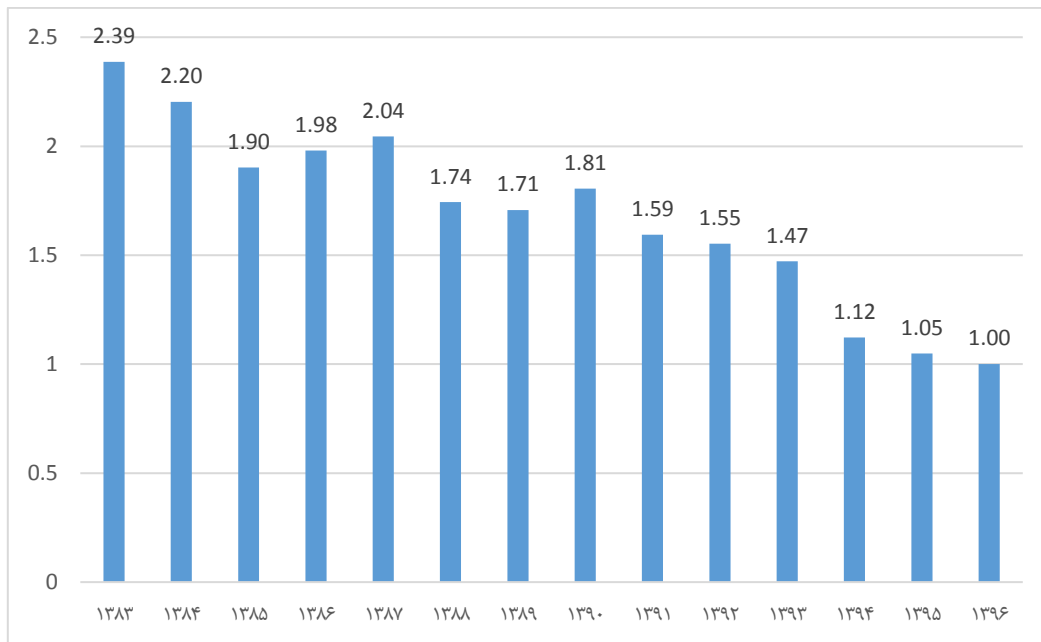

در نمودار ۸ نسبت نقدینگی به شاخص قیمت نشان داده شده است. در بلندمدت انتظار می‌رود که همانند سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۹ این نسبت به صورت یک خط مستقیم باشد.^۱ روند افزایشی به معنای پیشی گرفتن رشد نقدینگی از تورم است. در این خصوص در گزارش تحلیل تورم سال ۱۳۹۶ به تفصیل صحبت شده است.

طی سال‌های دهه ۱۳۸۰ شکاف رخ داده بین نقدینگی و تورم از طریق واردات کنترل شده است. طی این سال‌ها، نقدینگی افزایش یافته منجر به افزایش تقاضا برای واردات شده و آمار واردات نشان‌دهنده سه برابر شدن واردات طی این سال‌هاست. در حقیقت نقدینگی در این بازه منجر به افزایش تقاضا شده، اما افزایش تقاضا برای کالاهای خارجی و بنابراین تورم داخلی را متناسب با نقدینگی رشد نداده است، اما در بازه سال‌های ۱۳۹۳ به بعد شرایط متفاوت است. طی این سال‌ها اقتصاد ایران رشد اقتصادی اندکی را تجربه کرده و نقدینگی افزایش یافته، منجر به افزایش تقاضا نشده است. نرخ سود بالای بانکی که خود از علل افزایش نقدینگی و معلول وضعیت نامناسب ترانزنامه بانک‌ها بوده، باعث شده تا نقدینگی افزایش یافته در قالب حساب‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار در شبکه بانکی قفل شود که این امر به کاهش سرعت گردش پول و در نتیجه کاهش تورم طی این سال‌ها منجر شده است. بنابراین نقدینگی افزایش یافته طی این سال‌ها نه منجر به رشد اقتصادی متناسب با رشد نقدینگی شده و نه تقاضا (کالاهای داخلی و خارجی) را به طور متناسب افزایش داده است. همین موضوع سبب شده تا نقدینگی انباشت شده، خطر وقوع یک تورم فزاینده را افزایش دهد که این تورم در سال ۱۳۹۷ به واسطه شوک‌های وارد شده در این سال و آغاز روند افزایشی سرعت گردش پول، در حال تخلیه شدن است. در ادامه به ارائه شواهدی مبنی بر کاهش سرعت گردش پول طی سال‌های اخیر و آغاز روند افزایشی آن خواهیم پرداخت.

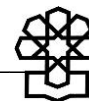
۱. بر اساس رابطه مقداری پول، با فرض ثبات سرعت گردش پول در بلندمدت، رشد نقدینگی برابر رشد اقتصادی به علاوه تورم است. از آنجایی که در ایران رشد نقدینگی و تورم ارقام بالا (دو رقمی) و رشد اقتصادی رقم پایین و کمتر از ۵ درصد به طور متوسط است، بنابراین رشد اقتصادی در مقایسه با رشد نقدینگی ناچیز بوده و تورم و رشد نقدینگی متناسب با یکدیگر رشد می‌کنند.

نمودار ۹. نسبت تولید ناخالص داخلی به نقدینگی (سرعت گردش پول)

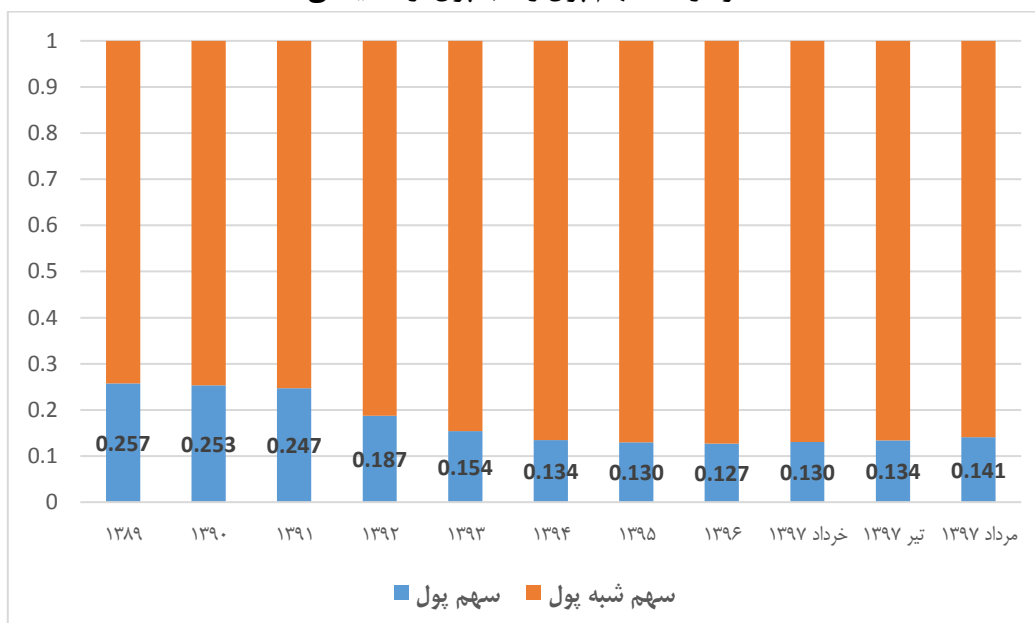

مأخذ: همان.

همان‌طور که در نمودار ۹ مشخص است، سرعت گردش پول از سال ۱۳۹۰ به طور پیوسته روند کاهشی داشته که این روند از سال ۱۳۹۳ شدت گرفته و در سال ۱۳۹۶ به کم‌ترین میزان خود رسیده است. تغییر در ترکیب نقدینگی طی این سال‌ها و بیش‌تر شدن سهم شبه‌پول از نقدینگی و همچنین رشد نقدینگی از محل شبه‌پول باعث کاهش سرعت گردش پول و کاهش تورم شده بود. اما آنچه طی ماه‌های اخیر در حال رخ دادن است، تغییر مجدد در ترکیب نقدینگی است. در گزارش تحلیلی تورم سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۷ اشاره شد که تغییر در ترکیب نقدینگی در آمار نقدینگی خردادماه مشاهده می‌شود.

نمودار ۱۰. سهم پول و شبه پول از نقدینگی

مأخذ: همان.

در نمودار ۱۰ مشخص است که سهم پول از نقدینگی برای اولین بار طی چندین سال گذشته در خردادماه افزایش یافته و این روند افزایشی در پاییز نیز ادامه پیدا کرده است.

جدول ۲. سهم شبه پول از رشد نقدینگی

سال	رشد نقدینگی	سهم شبه پول از رشد نقدینگی
۱۳۹۰	۲۰/۱۳	۰/۷۷
۱۳۹۱	۳۰/۰۵	۰/۷۸
۱۳۹۲	۳۸/۸۲	۰/۹۷
۱۳۹۳	۲۲/۳۳	۰/۹۹
۱۳۹۴	۳۰/۰۲	۰/۹۳
۱۳۹۵	۲۳/۲۱	۰/۸۹
۱۳۹۶	۱۸/۸۴	۰/۹۱
۱۳۹۷ خرداد	۳/۴۵	۰/۷۹
۱۳۹۷ شهریور	۱/۵۶	۰/۵۳

مأخذ: همان.

در حالی که در سال ۱۳۹۳، سهم شبه پول از رشد نقدینگی به ۹۹ درصد رسیده بود، این سهم در خردادماه ۱۳۹۷ روند کاهشی را آغاز کرده و در مردادماه ۱۳۹۷ به ۶۲ درصد رسیده است. تمامی این موارد نشانه‌های افزایش سرعت گردش پول و تغییر در ترکیب نقدینگی است که پیامدهای تورمی را در پی دارد.

جدول ۳. مؤلفه‌های نقدینگی

رشد نقدینگی نسبت به ماه قبل (درصد)	رشد اسکناس و مسکوک در دست اشخاص (هزار میلیارد ریال)	رشد اسکناس و مسکوک (درصد)	رشد سپرده دیداری (هزار میلیارد ریال)	رشد سپرده دیداری (درصد)	رشد سپرده بلندمدت (هزار میلیارد ریال)	رشد سپرده بلندمدت (درصد)
۱۳۹۷	۴۰۶		۱۶۵۳/۵		۱۲۷۳۸/۶	
تیر ۱۳۹۷	۴۱۵/۶۰	۲/۳۶	۱۷۳۳/۵۰	۴/۸۴	۱۲۸۱۶/۴۰	۰/۶۱
مرداد ۱۳۹۷	۴۳۷/۰۰	۵/۱۵	۱۸۷۸/۹۰	۸/۳۹	۱۳۰۳۳/۹۰	۱/۷۰

مأخذ: همان.

جدول ۳ مؤلفه‌های نقدینگی تأثیرگذار بر سرعت گردش پول را نشان می‌دهد. در دو ماه تیر و مردادماه ۱۳۹۷، رشد اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و رشد سپرده‌های دیداری بیش از رشد نقدینگی بوده است. علاوه بر آنکه رشد ۲/۷۷ درصدی نقدینگی در مردادماه قابل توجه است، رشد ۵/۱۵ درصدی اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و رشد ۸/۳۹ درصدی سپرده‌های دیداری نیز نشان‌دهنده افزایش سرعت گردش پول است.

به طور خلاصه می‌توان گفت که نقدینگی انباشت شده طی این سال‌ها که تاکنون به علت بالا بودن نرخ سود بانکی و انباشت در حساب‌های بلندمدت، به تورم تبدیل نشده بود، با تغییر در ترکیب نقدینگی در حال تبدیل شدن به تورم است. در این میان عواملی مانند تحولات بین‌المللی و تغییرات نرخ ارز که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت بر شدت تورم افزوده و باعث شده تا تغییر در ترکیب نقدینگی با شدت بیش‌تری صورت گیرد و سرعت گردش پول با شدت بیش‌تری افزایش یابد که خود بر روند فزاینده تورم می‌افزاید.

۲-۱-۲. تحولات بازارهای مالی و نرخ سود بانکی

تحولات بازارهای مالی بر ترکیب نقدینگی و در نتیجه بر نرخ تورم اثرگذار است. از سال ۱۳۹۳ به بعد نرخ سود بانکی تقریباً دارای بالاترین بازدهی در میان بازارهای مالی بوده است. روند کاهشی نرخ تورم باعث شده بود تا نرخ سود بانکی حقیقی برای جذب نقدینگی ایجاد شده بسیار جذاب باشد. پیش از این توضیح داده شد که نرخ سود بانکی بالا، باعث انباشت نقدینگی در حساب‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار بانکی شده بود و سود سپرده بانکی که از سوی بانک‌ها به منابع جذب شده پرداخت می‌شد، موجبات رشد فزاینده نقدینگی را فراهم کرده بود. در چنین شرایطی کاهش نرخ سود بانکی منجر به جابه‌جایی بین حساب‌های بانکی و در نتیجه تغییر در ترکیب نقدینگی شده و سرعت گردش پول را افزایش داده و تورم‌زا خواهد بود.

در گزارش تحلیل تورمی سال ۱۳۹۶ اشاره شد که کاهش نرخ سود بانکی می‌تواند تورم‌زا باشد. در حال حاضر، اما اتفاقات اخیر باعث شده تا تغییر در نرخ سود بانکی تأثیر چندانی بر نرخ تورم نداشته باشد.^۱ این موضوع از دو جهت است:

۱. **افزایش نرخ سود در سایر بازارهای مالی:** مانند بازار ارز و سکه، باعث شده تا نرخ سود بانکی جذابیت چندانی نداشته باشد و سرمایه‌ها از حساب‌های بلندمدت بانکی خارج و جذب بازارهای سکه، طلا، ارز، خودرو و ... می‌شوند (تبدیل حساب بلندمدت به سپرده دیداری).

۲. **افزایش تورم و کاهش نرخ سود بانکی حقیقی:** از طرف دیگر افزایش نرخ تورم و به دنبال آن افزایش انتظارات تورمی، نرخ سود حقیقی را به شدت کاهش داده است به طوری که با ادامه روند فعلی تورم، نرخ سود حقیقی انتظاری از حساب‌های بانکی صفر و یا حتی منفی خواهد بود.

با این حال باید توجه داشت که در حال حاضر همچنان بیش از ۸۶ درصد از نقدینگی به شبه پول تعلق دارد که انتظار می‌رود در صورت ادامه روند فعلی در خصوص نرخ تورم و بازدهی در بازارهای طلا و ارز، به مرور بازهم سهم شبه پول کاهش یابد. همچنین به لحاظ زمانی، شهریورماه ۱۳۹۷ بازه زمانی مهمی برای ترکیب نقدینگی بود و انتظار می‌رود که با انتشار آمارهای نقدینگی برای پاییز، سهم شبه پول مجدداً با سرعت بیش‌تری کاهش یافته باشد. زیرا در سال ۱۳۹۶ با اعلام کاهش نرخ سود بانکی از سوی بانک مرکزی و اعطای فرصت ده روزه برای عقد قرارداد با نرخ‌های سود قبلی، بخش قابل توجهی از منابع به سمت حساب‌های بلندمدت یک‌ساله حرکت کردند که با رسیدن زمان سررسید یک‌ساله آنها در شهریورماه ۱۳۹۷ به احتمال زیادی به حساب‌های دیداری تبدیل شده‌اند.

۲-۲. عوامل کوتاه‌مدت

علاوه بر عوامل بلندمدت، عوامل کوتاه‌مدت نیز بر نرخ تورم اثرگذار هستند. به طور کلی تورم در بلندمدت از نقدینگی اثر می‌پذیرد، اما در کوتاه‌مدت عواملی می‌توانند بر آن اثر بگذارند که باعث فاصله گرفتن تورم از روند بلندمدت خود شوند. در این بین برخی عوامل می‌توانند نرخ تورم را بالاتر از عوامل مؤثر و بنیادی تأثیرگذار بر آن و برخی عوامل می‌توانند آن را پایین‌تر قرار دهند.

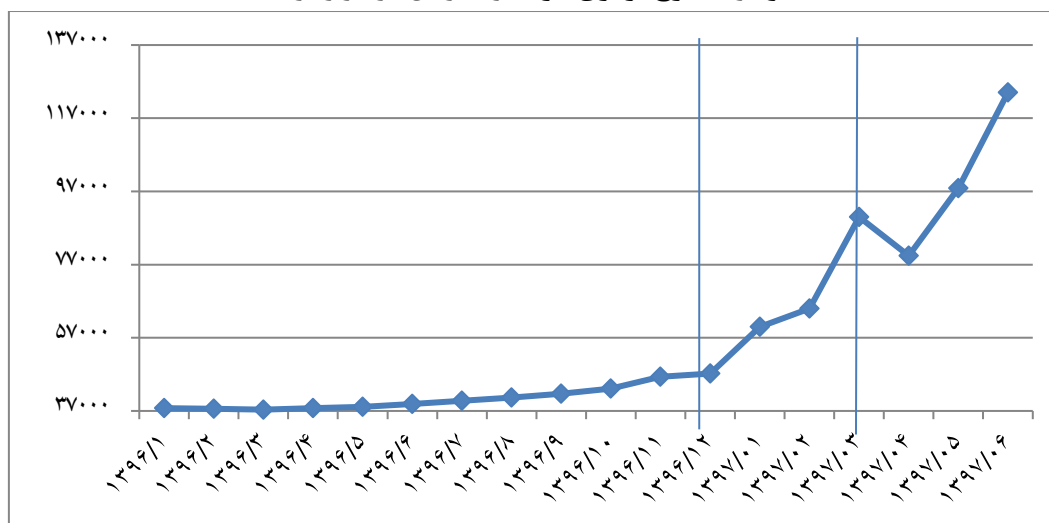
عوامل کوتاه‌مدت می‌توانند شامل تغییر در انتظارات تورمی، تغییرات نرخ ارز، کنترل تورم از طریق واردات، تغییر در نرخ تورم جهانی و... باشند. در ادامه به برخی از مهم‌ترین این عوامل که بر شاخص قیمت مصرف‌کننده در سه‌ماهه دوم (تابستان) سال ۱۳۹۷ مؤثر بوده، می‌پردازیم.

۱. شایان ذکر است تغییرات بسیار بالا در نرخ سود اسمی (مثلاً نرخ سود اسمی ۱۰۰ درصد) می‌تواند تغییر در ترکیب نقدینگی و کنترل تورم را در پی داشته باشد که البته بسیار هزینه‌زا و زیانبار است. اما آنچه در اینجا مدنظر است آن است که افزایش احتمالی نرخ سود اسمی، به عنوان مثال تا ۲۰ درصد، نه تنها موفقیت چندانی در کنترل نرخ تورم به‌دست نخواهد داد، بلکه مجدداً باعث رشد فزاینده نقدینگی و تورم‌های آتی خواهد شد.

۱-۲-۲. تحولات نرخ ارز

به طور کلی تغییرات نرخ ارز بر شاخص قیمت مصرف‌کننده به عنوان یک عامل کوتاه‌مدت اثرگذار است که می‌تواند به افزایش (کاهش) سطح شاخص قیمت مصرف‌کننده منجر شود. اما در شرایطی مانند حال حاضر اقتصاد ایران که نرخ ارز برای چندین ماه متوالی به صورت قابل توجهی در حال تغییر است، اثر آن بر شاخص قیمت مصرف‌کننده نیز فراتر از یک‌بار افزایش بر شاخص قیمت و افزایش سطح عمومی قیمت‌هاست. نرخ ارز در ۶ ماهه نخست سال به طور پیوسته در حال افزایش بوده و بنابراین اثر پیوسته بر روی شاخص قیمت مصرف‌کننده داشته است. با این حال از آنجایی که به طور کلی تغییرات نرخ ارز در دسته‌بندی عوامل کوتاه‌مدت مؤثر بر تورم قرار می‌گیرد، در این مطالعه نیز در این زیرفصل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نمودار ۱۱. نرخ برابری هر دلار به ریال در بازار آزاد

مأخذ: داده‌ها تا پایان بهمن‌ماه بر اساس بخش تراز پرداخت‌های گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی بوده و پس از آن بر اساس سایر وبسایت‌های اطلاع‌رسانی نرخ ارز در بازار آزاد است که برای هر ماه متوسط نرخ ارز در ابتدا و انتهای ماه محاسبه شده است.

نرخ ارز در تابستان دستخوش تغییرات زیادی بوده است. در چهاردهم مردادماه سیاست ارزی جدید دولت ارائه شد که بر اساس آن سه نرخ برای ارز به رسمیت شناخته شد. ارز ترجیحی با نرخ ثابت ۴۲۰۰ تومان که برای واردات کالاهای اساسی اختصاص می‌یابد، ارز نیمایی که برای واردات اختصاص می‌یابد و ارز حاصل از صادرات غیرنفتی در این سامانه عرضه شده و توسط واردکنندگان تقاضا می‌شود، ارز سنا که در صرافی‌ها عرضه شده و برای مصارف دیگری مانند ارز مسافرت، دانشجویی و ... است. همچنین در کنار این سه بازار، معاملات ارز در خارج از صرافی‌ها نیز صورت می‌گرفت که قیمت ارز در آن به طور معمول برابر با نرخ سنا بوده است.

هرچند با اعلام سیاست ارزی جدید، بازار ارز در ابتدا تا حدودی کنترل شد، اما وجود نااطمینانی در بازار و انفعال سیاستگذار باعث شد تا مجدداً نرخ در بازار سوم با تلاطم مواجه شود. در حقیقت شکاف بزرگی بین قیمت ارز در بازارهای مختلف ایجاد شده است، در حالی که نرخ ارز در سامانه نیما که ارز مورد نیاز برای واردات را تأمین می‌کند تا بیش از حدود ۹ هزار تومان به ازای هر دلار آمریکا تقاضا ندارد، اما نرخ در بازار سوم که به طور معمول تقاضای سفته‌بازی و خروج سرمایه را پوشش می‌دهد، تا بیش از ۱۸ هزار تومان به ازای هر دلار در اواخر شهریورماه (و اوایل مهرماه) افزایش یافت. این اختلاف به علت وجود نااطمینانی در اقتصاد و حجم بالای تقاضای ارز برای خروج سرمایه^۱ و حفظ ارزش دارایی‌هاست.

هرچند حجم اندکی از معاملات با نرخ سوم بازار ارز صورت می‌گیرد و نیازهای وارداتی با نرخ ارز ترجیحی و نیمایی وارد می‌شوند، اما نرخ بازار سوم بر قیمت کالاهای وارداتی با نرخ ترجیحی و نیمایی نیز اثرگذار است. افزایش نرخ در بازار سوم، رانت ناشی از اختلاف نرخ ارز را افزایش داده و باعث می‌شود تا فروش کالاهای وارداتی به قیمتی بالاتر از ارز دریافتی با سود بالایی همراه باشد.

۱-۲-۲. تأثیر نرخ ارز بر شاخص قیمت مصرف‌کننده

نرخ ارز به طور مستقیم بر شاخص قیمت مصرف‌کننده اثرگذار است. نگاهی به شاخص قیمت مصرف‌کننده نشان می‌دهد که برخی از اقلام در شاخص صرفاً وارداتی بوده و برخی اقلام دیگر سهمی از کالاهای وارداتی دارند.

کالاهای وارداتی در شاخص قیمت مصرف‌کننده با دو نرخ ۴۲۰۰ تومان برای کالاهای اساسی و نرخ نیمایی که رشد قیمت چندانی طی دوماهه تابستان^۲ نداشته، وارد می‌شوند. با این حال شاخص قیمت مصرف‌کننده در تابستان رشد قابل توجهی را تجربه کرده است که بخشی از آن ناشی از نرخ ارز و بخشی ناشی از افزایش نقدینگی در سال‌های گذشته و تغییر در ترکیب نقدینگی است.

جدول ۴ سهم کالاهای اساسی که ارز ترجیحی (۴۲۰۰ تومان) به آنها اختصاص می‌یابد را در شاخص قیمت مصرف‌کننده نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در مجموع در حدود ۱۰/۹ درصد از شاخص قیمت مصرف‌کننده به کالاهای اساسی اختصاص دارد که با نرخ ارز ۴۲۰۰ تومان به ازای هر دلار وارد می‌شوند.

۱. باید توجه داشت که زمانی که صحبت از تقاضای خروج سرمایه برای دلار می‌شود، تنها به معنای خروج دلار از مرزهای سیاسی کشور نیست، بلکه تقاضای دلار به منظور حفظ ارزش دارایی که به صورت دلار خانگی نگهداری می‌شود نیز در زیرمجموعه تقاضای خروج سرمایه قرار می‌گیرد.

۲. بر اساس قیمت‌های موجود در داشبورد بانک مرکزی نرخ یورو در شانزدهم مردادماه ۹۳۴۰ تومان به ازای هر یورو و در ۳۱ شهریورماه ۹۱۱۷ تومان بوده است. قیمت‌ها در لینک زیر موجود است:

<https://bi.cbi.ir/sadaf/dashboard/YKDhOQJC۵nS۳#/dashboard/۲۳۷۹>

جدول ۴. سهم و رشد قیمت کالاهای اساسی در شاخص قیمت مصرف‌کننده

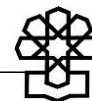
نرخ رشد شهریورماه ۱۳۹۷ نسبت به اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷	ضریب اهمیت در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	کالاهای اساسی وارداتی
۹/۴	۰/۷	برنج خارجی
۳۱/۱	۱/۱۵	گوشت قرمز سرد (سنگین)
۱۹/۹	۲/۳۱	گوشت قرمز سبک گرم
۲۸/۵	۱/۸	گوشت مرغ
۲۳/۴	۰/۵۵	تخم مرغ
۱۶/۹	۰/۵۷	روغن خوراکی نیمه‌جامد و مایع
۶/۹	۰/۵۱	حبوبات شامل عدس، لپه، نخود و انواع لوبیا
۲۱/۰	۰/۳۵	چای خشک خارجی
۱۲/۷	۲/۱۵	دارو و تجهیزات و ملزومات ضروری پزشکی
-	۱۰/۰۹	جمع

مأخذ: همان.

شاخص قیمت مصرف‌کننده در مجموع در تابستان (شهریورماه نسبت به خردادماه) ۱۵/۷۴ درصد رشد داشته است. در این بازه زمانی نرخ ارز ترجیحی و نیمایی تقریباً ثابت است. در این میان شاخص قیمت کالا که متأثر از قیمت ارز است، ۲۱/۴ درصد رشد را تجربه کرده است. همچنین باید توجه داشت که اثر افزایش نرخ ارز به صورت آنی ظاهر نشده و افزایش شاخص قیمت‌ها طی یک ماه تحت تأثیر افزایش نرخ ارز در ماه‌های گذشته بوده و گذر نرخ ارز بر روی کالاها تا یک سال به طول می‌انجامد. در این خصوص نمی‌توان به طور دقیق مشخص کرد که چه میزان از افزایش قیمت‌ها ناشی از نرخ ارز و چه میزان ناشی از رشد نقدینگی و عوامل بلندمدت است. اما در مجموع با توجه به رشد متوسط ۱۸/۹ درصدی کالاهای اساسی (که از جدول ۴ به دست می‌آید) به نظر می‌رسد هدف ثبات قیمت کالاهای اساسی وارداتی از طریق ثبات نرخ ارز به طور کامل محقق نشده است.

۲-۲-۱-۲. تأثیر نرخ ارز بر شاخص قیمت تولیدکننده

نرخ ارز علاوه بر شاخص قیمت مصرف‌کننده بر شاخص قیمت تولیدکننده نیز اثرگذار است که از این طریق با چند دوره تأخیر مجدداً باعث افزایش شاخص قیمت مصرف‌کننده خواهد شد. به طور کلی از آنجایی که شاخص قیمت تولیدکننده از افزایش قیمت نهاده‌ها تأثیر می‌پذیرد، بیش‌تر تحت تأثیر افزایش نرخ ارز قرار می‌گیرد. نرخ تورم تولیدکننده در تابستان ۱۳۹۷ رشد بالا و کم سابقه‌ای را تجربه کرده است. به طوری که در تیرماه ۱۰/۳۴ درصد و در مردادماه ۶/۳۴ و در شهریورماه ۹/۴۳ درصد افزایش داشته است. با توجه به آنکه افزایش شاخص قیمت تولیدکننده معمولاً با چند دوره تأخیر بر شاخص قیمت مصرف‌کننده اثر می‌گذارد می‌توان انتظار داشت که روند افزایشی شاخص قیمت مصرف‌کننده در ماه‌های آتی ادامه داشته باشد.

در بخش بعد در خصوص عوامل اثرگذار بر شاخص قیمت در فصل پاییز، به تأثیر نرخ ارز بر شاخص قیمت تولیدکننده خواهیم پرداخت.

۲-۲-۲. سایر عوامل

در قسمت‌های قبل اشاره شد که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر نرخ تورم در ماه‌های اخیر در بخش عوامل بلندمدت، رشد نقدینگی (متأثر از مشکلات نظام بانکی) و در بخش عوامل کوتاه‌مدت، نرخ ارز بوده‌اند. با این حال برخی عوامل دیگر نیز بر نرخ تورم اثرگذار است. از آنجایی که دو عامل رشد نقدینگی و نرخ ارز بیش‌ترین سهم از رشد شاخص قیمت مصرف‌کننده را داشتند، در این قسمت تنها اشاره کوتاهی به سایر عوامل کرده و به توضیح مبسوط نخواهیم پرداخت.

• تورم خارجی

تغییر در قیمت‌های جهانی به طور معمول نقش مؤثری بر تورم کشورها دارد. در ایران نیز از آنجایی که بخش زیادی از کالاها از طریق واردات تأمین می‌شود، تغییر در قیمت‌ها جهانی بر شاخص قیمت مصرف‌کننده و تولیدکننده نیز اثرگذار است. با این حال در نرخ‌های تورم بالا، مانند شرایط فعلی، تغییرات نرخ تورم جهانی در مقایسه با تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده بسیار اندک است و از این رو هرچند سهم اندکی دارد، ولی قابل توجه نیست.

• انتظارات تورمی

انتظارات تأثیر قابل توجهی بر انتخاب اقتصادی افراد جامعه دارد که خود بر شاخص قیمت‌ها مؤثر است. در حال حاضر و پس از عبور نرخ ارز از قیمت‌های ۸ تا ۱۰ هزار تومان به ازای هر دلار، مهم‌ترین عاملی که باعث افزایش نرخ ارز در بازار سوم شد، انتظارات تورمی و بی‌اعتمادی نسبت به آینده بوده که تقاضای سفته‌بازی دلار را افزایش داد. افزایش انتظارات تورمی بر سطح شاخص قیمت مصرف‌کننده تأثیرگذار بوده و یکی از عوامل افزایش تورم در تابستان بوده است.

۳. عوامل مؤثر بر تورم پاییز ۱۳۹۷

نرخ تورم در پاییز ۱۳۹۷ می‌تواند متأثر از عوامل متعددی باشد. تحولات نرخ ارز بر نرخ تورم مؤثر خواهد بود. همچنین بازگشت تحریم‌ها، نیز می‌تواند هم به لحاظ انتظارات و هم به لحاظ برخی کمبودها، بر شاخص قیمت مؤثر باشد (هرچند باید توجه داشت که بخش عمده شوک مربوط به اجرای این مرحله از تحریم‌ها، طی ماه‌های اخیر از کانال تعدیل انتظارات تخلیه شده است). از طرف دیگر، عوامل بلندمدت تأثیرگذار بر شاخص قیمت مصرف‌کننده، یعنی نقدینگی رشدیافته و تغییر در ترکیب نقدینگی و همچنین کسری بودجه احتمالی دولت و تغییر در برخی سیاست‌ها نیز بر شاخص قیمت مصرف‌کننده در پاییز اثرگذار خواهند بود. در ادامه به اختصار به هر یک از این عوامل خواهیم پرداخت.

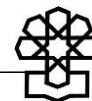
۳-۱. نقدینگی و سرعت گردش پول

در ابتدای این گزارش اشاره شد که عامل اصلی رشد شاخص قیمت مصرف‌کننده رشد نقدینگی بوده که طی این سال‌ها به علت کاهش سرعت گردش پول به تورم تبدیل نشده است. از خردادماه ۱۳۹۲ نقدینگی کل کشور از $۴۷۲۹۵۳۰/۵$ میلیارد ریال به ۱۶۴۶۶۹۰۰ میلیارد ریال در مردادماه ۱۳۹۷ رسیده که ۲۴۸ درصد رشد را نشان می‌دهد، در مقابل تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه طی این سال‌ها (از خردادماه ۱۳۹۲ تا پایان خردادماه ۱۳۹۷) $۱۷/۷۴$ درصد رشد داشته است. یعنی در حالی که نقدینگی $۳/۴۸$ برابر شده، تولید ناخالص داخلی $۱/۱۷۷۴$ برابر شده و بنابراین نقدینگی منهای رشد اقتصادی ۱۹۵ درصد رشد داشته است. این در حالی است که شاخص قیمت مصرف‌کننده طی این بازه زمانی بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ از $۶۸/۳$ به $۱۳۳/۸$ رسیده و که تورم ۹۵ درصدی طی این بازه زمانی را نشان می‌دهد. بنابراین با مقایسه رشد نقدینگی و رشد شاخص قیمت‌ها می‌توان عنوان داشت که تا تیرماه ۱۳۹۷ هنوز حدود ۵۰ درصد تورم تحقق‌نیافته وجود دارد.

گفتنی است این تورم نهفته می‌تواند طی چندین ماه (مثلاً تا ۱۲ یا ۱۸ ماه آینده) تخلیه شود که شدت تخلیه آن به سیاست‌های پولی، اعتباری و نظارتی است که بانک مرکزی اتخاذ می‌کند. همچنین باید توجه داشت همان‌طور که تورم از رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) در کوتاه‌مدت (طی سال‌های اخیر) کم‌تر بوده است، برخی عوامل نیز می‌توانند باعث بیش‌تر شدن تورم از رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) شوند. برای مثال افزایش سرعت گردش پول یکی از این عوامل است که در تورم‌های بالا رخ می‌دهد. به همین دلیل است که در تورم‌های بالا هر ریال نقدینگی جدیدی که اضافه می‌شود اثر تورمی بیش‌تری نسبت به نقدینگی که قبلاً اضافه شده دارد، زیرا در شرایطی که سرعت گردش پول بسیار بالاست و اصطلاح پول داغ مطرح می‌شود، هر ریال نقدینگی با ضریب بزرگ‌تری به تورم تبدیل شده و بنابراین تورم بیش‌تر از رشد نقدینگی خواهد شد.

اگر فرض کنیم که نقدینگی بر اساس روند بلندمدت خود ماهیانه $۰/۲$ درصد رشد داشته باشد، با توجه به رشد ۱۰۷ درصدی شاخص قیمت مصرف‌کننده در انتهای شهریورماه ۱۳۹۷ نسبت به خردادماه ۱۳۹۲ (با فرض صفر بودن رشد اقتصادی در تابستان)، ۴۵ درصد تورم تحقق‌نیافته وجود خواهد داشت که انتظار می‌رود این بخش نیز طی ماه‌های آینده تخلیه شود.

درحقیقت انتظار می‌رود که نمودار ۷ یعنی نسبت نقدینگی به شاخص قیمت برای تابستان نیز روند نزولی با را طی کند، زیرا نسبت به بهار ۱۳۹۷ بخش بیش‌تری از تورم جامانده از رشد نقدینگی، تخلیه شده است. همچنین روند نزولی نمودار در صورتی که اتفاق خارج از انتظاری برای رشد نقدینگی رخ ندهد (یعنی سیاستگذار نقدینگی را مجدداً به صورت غیرمنتظره افزایش ندهد) در پاییز نیز نزولی خواهد بود و بخش دیگری از تورم جاافتاده از رشد نقدینگی، تخلیه خواهد شد.

افزایش سرعت گردش پول سهم قابل توجهی در میزان تخلیه شکاف بین نقدینگی و تورم که طی سال‌های گذشته رخ داده، را داراست. با توجه به کاهش نرخ سود حقیقی بانکی (به علت افزایش تورم) و افزایش بازدهی در سایر بازارها (طلا، سکه، ارز و ...) انتظار می‌رود روند افزایش سرعت گردش پول (که از داده‌های سهم شبه‌پول از رشد نقدینگی قابل پیش‌بینی است) در پاییز نیز ادامه داشته باشد که باعث تغییر در ترکیب نقدینگی شده و در نتیجه پیامدهای تورمی داشته و به کاهش شکاف بین نقدینگی و تورم سرعت می‌بخشد. همچنین همان‌طور که اشاره شد، افزایش سرعت گردش پول می‌تواند باعث پیشی گرفتن تورم از رشد نقدینگی (منهای رشد اقتصادی) شده و هر ریال نقدینگی را به تورم بالاتری تبدیل کند.

هنوز^۱ آمار نقدینگی برای شهریورماه منتشر نشده و از این‌رو نمی‌توان اظهار نظر قطعی در خصوص تغییرات رخ داده در ترکیب نقدینگی داشت، اما باید توجه داشت که شهریورماه زمان سررسید حساب‌های بلندمدت یک‌ساله هستند که در شهریورماه ۱۳۹۶ تمدید شده‌اند. با توجه به زمان سررسید این حساب‌ها می‌توان انتظار کاهش بیش‌تر سهم شبه‌پول از رشد نقدینگی و در نتیجه افزایش بیش‌تر سرعت گردش پول نسبت به ماه‌های قبل داشت.

بنابراین به طور کلی از جنبه اثر نقدینگی بر روی تورم، انتظار ادامه روند افزایش سریع تورم و پیشی گرفتن تورم از رشد نقدینگی منهای رشد اقتصادی وجود دارد.

۲-۳. تحولات نرخ ارز

اشاره شد که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر شاخص قیمت مصرف‌کننده طی ماه‌های اخیر رشد نقدینگی (تغییر در ترکیب آن و سرعت گردش پول) و تحولات نرخ ارز بوده است. اگرچه نرخ ارز ترجیحی و نرخ ارز نیمایی که برای واردات اختصاص داده شده‌اند در طول تابستان (از شانزدهم مردادماه ۱۳۹۷) تغییرات جدی نداشته‌اند و به نظر می‌رسد که در پاییز نیز دچار تغییرات اساسی نشوند؛ اما تغییرات نرخ ارز در بازار سوم بر انتظارات تورمی، نرخ سود در سایر بازارها (مانند بازار بورس و سکه و...) و قیمت کالاهای وارداتی اثرگذار بوده و شاید بتوان گفت مهم‌ترین نقش در هدایت نرخ در سایر بازارهای و انتظارات را ایفا می‌کند.

تغییرات نرخ ارز در بازار سوم در صورتی که با نرخ در بازار ثانویه فاصله زیادی پیدا کند، رانت زیادی را در دستیابی به ارز با نرخ ترجیحی و ارز در بازار ثانویه ایجاد می‌کند که در این صورت می‌تواند بر نرخ بازار ثانویه نیز اثرگذار باشد.

نرخ ارز در بازار سوم در تابستان رشد زیادی را تجربه کرده و از حدود ۷۹۰۰ تومان در تیرماه به ۱۲۴۰۰ تومان در شهریورماه (نرخ متوسط شهریورماه) رسیده است. رشد نرخ در بازار سوم همان‌طور که اشاره شد، موجب افزایش رانت برای گروه‌هایی که به ارز با قیمت پایین‌تر دسترسی دارند شده و

۱. در تاریخ نگارش این گزارش یعنی پانزدهم مهرماه ۱۳۹۷.

باعث هدررفت منابع خواهد شد. از این‌روست که یک پیشنهاد اساسی در این خصوص یکسان‌سازی نرخ ارز و حذف ارزهای ترجیحی و نیمایی است.

یکسان‌سازی نرخ ارز و افزایش نرخ برای کالاهای وارداتی (کالاهای اساسی و سایر واردات) منجر به افزایش قیمت این کالاها شده و شاخص قیمت مصرف‌کننده را مجدداً افزایش خواهد یافت.

در قسمت ۱-۱-۲-۲ در خصوص تأثیر نرخ ارز بر شاخص قیمت مصرف‌کننده عنوان شد که هرچند نرخ ارز ترجیحی از اردیبهشت‌ماه تاکنون تقریباً ثابت مانده، اما قیمت این اقلام کالایی به طور متوسط ۱۸/۹ درصد رشد داشته‌اند. همچنین عنوان شد که به طور دقیق نمی‌توان مشخص کرد که چه بخشی از این رشد ناشی از افزایش نرخ ارز و چه بخشی از آن ناشی از سایر عوامل مؤثر بر تورم یعنی نقدینگی و غیره است. در ادامه به آثار احتمالی یکسان‌سازی نرخ ارز و حذف ارز ترجیحی می‌پردازیم. این بررسی در دو بخش تأثیر مستقیم بر شاخص قیمت مصرف‌کننده و تأثیر غیرمستقیم خواهد بود.

شایان ذکر است که در بررسی‌های زیر تنها به اثر حذف ارز ترجیحی پرداخته شده و در واقع فرض شده است که آن مقدار از واردات که با نرخ نیمایی^۱ صورت می‌گیرد به نرخ سنا^۲ به دست مصرف‌کننده می‌رسد (که البته فرض کاملاً دقیق نیست و نمی‌توان نسبت مشخصی از قیمتی که کالاها وارد شده‌اند و قیمتی که به دست مصرف‌کننده می‌رسد به دست آورد).

۱-۲-۳. تأثیر مستقیم حذف ارز ترجیحی بر شاخص قیمت مصرف‌کننده

در حال حاضر به ۲۵ قلم کالا، نرخ ارز ترجیحی برای واردات اختصاص داده می‌شود. بر اساس آخرین مصوبه هیئت دولت ۲۵ قلم کالا مشمول دریافت ارز دولتی با نرخ ترجیحی ۴۲۰۰۰ ریال هستند. ۹ قلم از کالاهای مذکور به طور مستقیم و یک به یک به یک تورم شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و ۱۶ قلم دیگر از طریق افزایش تورم شاخص بهای تولیدکننده به طور غیرمستقیم و البته غیر یک به یک به یک تورم شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی را متأثر خواهد ساخت.

در پایان تابستان نرخ خرید ارز در سامانه سنا در حدود ۱۴۱۵۹ تومان به ازای هر دلار آمریکا بوده است.^۳ از طرف دیگر نرخ ارز رسمی که بر اساس آن واردات ۲۵ قلم از کالاهای اساسی انجام می‌شود، معادل با ۴۲۰۰ تومان به ازای هر دلار آمریکاست. بنابراین با کنار گذاشتن نرخ ارز رسمی و واردات کالاهای اساسی با نرخ سامانه سنا، نرخ ارز مورد استفاده برای واردات این اقلام در حدود ۲۳۷/۱ درصد افزایش خواهد داشت. از بین ۹ قلم کالایی که به طور مستقیم مشمول شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی می‌شوند، ۸ قلم در گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و یک قلم در گروه «بهداشت و درمان» قرار دارند. با توجه به ضرایب اهمیت اقلام مختلف در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی، ۹ قلم از کالاهای اساسی در حدود ۳۱ درصد از گروه

۱. نظام یکپارچه معاملات ارزی (نیما) سامانه‌ای است که در آن صادرکنندگان ارزهای خود را عرضه کرده و واردکنندگان تقاضا می‌کنند. در این سامانه تقاضا تنها به منظور واردات می‌تواند صورت گیرد.

۲. سامانه سنا، درگاهی است که در صرافی‌ها باید معاملات روزانه ارزی‌شان را در آن ثبت کنند.

۳. در تاریخ ۳۱ شهریورماه ۱۳۹۷.

«خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و ۲۷ درصد از گروه «بهداشت و درمان» را دربرمی‌گیرند و به طور کلی حدود ۱۰/۰۹ درصد از شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی به این اقلام اختصاص دارند. با حذف تخصیص نرخ ارز ترجیحی به اقلام اساسی به طور مستقیم تورم گروه‌های «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و «بهداشت و درمان» به ترتیب در حدود ۲۲/۱ و ۳۸/۴ درصد افزایش خواهند یافت.^۱ تورم شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی نیز در حدود ۸/۶ درصد در اثر سیاست حذف نرخ ارز رسمی افزایش خواهد یافت. به این ترتیب انتظار می‌رود در صورت اجرای این سیاست در مهرماه ۱۳۹۷ تورم متوسط در اسفندماه ۱۳۹۷ در حدود ۶ واحد درصد از این ناحیه افزایش داشته باشد.

جدول ۵. فهرست کالاهای اساسی موجود در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی

نرخ رشد شهریورماه ۱۳۹۷ نسبت به اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷	اثر تورمی مستقیم افزایش نرخ ارز ترجیحی به نرخ سنا (درصد)	ضریب اهمیت در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	کالاهای اساسی وارداتی
۹/۴	۰/۵	۰/۷	برنج خارجی
۳۱/۱	۰/۸	۱/۱۵	گوشت قرمز سرد (سنگین)
۱۹/۹	۱/۶	۲/۳۱	گوشت قرمز سبک گرم
۲۸/۵	۱/۳	۱/۸	گوشت مرغ
۲۳/۴	۰/۴	۰/۵۵	تخم مرغ
۱۶/۹	۰/۴	۰/۵۷	روغن خوراکی نیمه جامد و مایع
۶/۹	۰/۴	۰/۵۱	حبوبات شامل عدس، لپه، نخود و انواع لوبیا
۲۱/۰	۰/۲	۰/۳۵	چای خشک خارجی
۱۲/۷	۳/۱	۲/۱۵	دارو و تجهیزات و ملزومات ضروری پزشکی
-	۸/۷	۱۰/۰۹	جمع

از اردیبهشت تا شهریورماه ۱۳۹۷ نرخ ارز رسمی علی‌رغم افت‌وخیزهایی که داشت هیچ تغییری نداشته است. در حالی که نرخ ارز بازار آزاد تقریباً به اندازه ۱۱۲ درصد رشد داشته است. مطابق جدول مشاهده می‌شود که ۹ قلم کالای اساسی موجود در سبد مصرفی خانوار طی این دوره به طور متوسط در حدود ۱۸/۹ درصد رشد داشته است که با در نظر نگرفتن ناکامل بودن گذر نرخ ارز، متناسب با رقمی بین نرخ ارز رسمی و بازار آزاد است. البته این نکته را نیز باید در نظر داشت که گذر کامل نرخ ارز بر کالاها و خدمات نیازمند گذشت حداقل یک سال است که با لحاظ این موضوع افزایش قیمت اقلام اندکی به بازار آزاد نزدیک‌تر خواهد شد.

۱. بر اساس محاسبات انجام شده گذر نرخ ارز گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و «بهداشت و درمان» به ترتیب در حدود ۳۰ و ۶۰ درصد است.

۲-۳. تأثیر غیرمستقیم حذف ارز ترجیحی بر شاخص قیمت مصرف‌کننده

علاوه بر تأثیر مستقیم حذف کالاهای اساسی بر شاخص قیمت مصرف‌کننده، بخشی از این کالاها نیز نهاده تولید بوده و بر شاخص قیمت تولیدکننده اثرگذار هستند. حذف نرخ ارز رسمی برای واردات ۱۶ قلم کالای اساسی از طریق افزایش تورم شاخص بهای تولیدکننده به طور غیرمستقیم به افزایش تورم شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی منجر خواهد شد. برای مثال افزایش قیمت شکر خام متأثر از حذف نرخ ارز رسمی به افزایش قیمت اقلام قند، شکر، مربا، عسل، شکلات و محصولات قنادی موجود در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی می‌شود که مجموعاً ۱/۰۵ درصد در این شاخص اهمیت دارند؛ البته انتظار می‌رود اثر این افزایش به صورت یک به یک نباشد.

به همین ترتیب حذف ارز رسمی جهت تأمین ارز مورد نیاز واردات کالاهای اساسی مربوط به بخش کشاورزی از قبیل انواع بذر، سموم، کود و... نیز به طور خاص گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و تا حدودی گروه «رستوران و هتل» را تحت تأثیر قرار خواهد داد. به طور مشابه افزایش هزینه ریالی واردات لاستیک خودروهای سنگین با توجه به بالا بردن هزینه‌های خدمات حمل‌ونقل، کرایه‌های مسافرت‌های شهری و بین‌شهری و کرایه اسباب‌کشی را به طور مستقیم در سبد مصرفی خانوار افزایش خواهد داد. البته با توجه به نقش گسترده حمل‌ونقل در اقتصاد، انتظار می‌رود آثار تورمی ناشی از حذف تخصیص ارز رسمی به لاستیک خودروهای سنگین به طور غیرمستقیم بسیاری از کالاها و خدمات مصرفی خانوار را افزایش دهد.

جدول ۶. فهرست کالاهای اساسی موجود در شاخص بهای تولیدکننده

کالاهای اساسی وارداتی	اقلام متأثر در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	ضریب اهمیت در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (درصد)
شکر خام	قند، شکر، مربا، عسل، شکلات و محصولات قنادی	۱/۰۵
گندم	آرد و رشته انواع نان بیسکویت، کیک و شیرینی خشک	۰/۰۹ ۱/۴۸ ۰/۵۳
ذرت جو داروهای دامی ضروری انواع کود شیمیایی سموم تکنیکال شیمیایی انواع بذر روغن خام انواع دانه‌های روغنی (سویا) ماشین‌آلات و تجهیزات تولیدکننده کالاهای اساسی مانند کمباین	گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۲۵/۵۱

کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	ضریب اهمیت در شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	کالاها و خدمات مصرفی (درصد)	کالاها و خدمات مصرفی (درصد)
۰/۱۹	۰/۰۴	۰/۱۶	لاستیک سنگین
۰/۳	۰/۰۲	۰/۲۴	کاغذ چاپ و تحریر
۰/۱۷	۰/۲۴	۰/۱۷	کاغذ روزنامه
۲۹/۷۸	۰/۲۴	۰/۱۷	خمیر کاغذ
			جمع

بر اساس جدول ۶ در مجموع حداکثر ۲۹/۷۸ درصد از شاخص قیمت مصرف‌کننده تحت تأثیر اقلامی از شاخص قیمت تولیدکننده است که بخشی از نهاده‌های آن با ارز ترجیحی وارد می‌شود. از آنجایی که سهم این اقلام در تولید مشخص نیست نمی‌توان به برآوردی از تأثیر آن بر شاخص قیمت مصرف‌کننده داشت.

۳-۳. کسری بودجه

یکی از نگرانی‌های اساسی که در حال حاضر و به خصوص برای نیمه دوم سال ۱۳۹۷ مطرح است، موضوع کسری بودجه دولت است. موضوع کسری بودجه از چند منظر قابل توجه است.

۱. افزایش هزینه‌ها و ثبات درآمدها: دولت به عنوان عرضه‌کننده کالای عمومی با افزایش قیمت کالاها خدمات روبه‌رو است. در مقابل در بخش درآمدها منفعت قابل توجهی از افزایش نرخ ارز عاید دولت نمی‌شود، زیرا ارز دولتی به قیمت حدود ۴۲۰۰ تومان عرضه شده که اختلاف چندانی با قیمت ارز در سال گذشته ندارد و بخش عمده منفعت افزایش نرخ ارز نصیب گروه‌های ذی‌نفوذ و واسطه‌هایی می‌شود که به دلار با نرخ دولتی دسترسی دارند و به مصارف دیگر می‌رسانند.^۱

۲. سیاستگذاری یارانه‌ای احتمالی: با افزایش نرخ تورم، پیشنهادهای متعددی برای حمایت از گروه‌های ضعیف و دهک‌های پایین درآمدی مطرح است. هر چند توصیه می‌شود دولت در این شرایط با داشتن یک برنامه و نظام یارانه‌ای هدفمند به حمایت از اقشار آسیب‌دیده بپردازد، اما در این خصوص باید توجه داشت که منابع مورد نیاز برای اجرای سیاست‌های یارانه‌ای باید از قبل، از محل افزایش نرخ ارز پیش‌بینی شود.

علاوه بر سیاست‌های یارانه‌ای موضوعاتی مانند افزایش حقوق و دستمزد کارکنان و غیره نیز مطرح

۱. در کمترین حالت، یعنی در حالتی که فرض کنیم دولت هیچ سیاست یارانه‌ای یا هزینه‌زایی اعمال نکند، هزینه‌های دولت مطابق با نرخ تورم افزایش خواهد یافت. مگر آنکه حقوق و دستمزد و مستمزد و بازنشستگی که بخش عمده هزینه‌های دولت را تشکیل می‌دهد، با نرخ کمتری از تورم افزایش یابد.

است که همگی سیاست‌هایی است که موجب افزایش کسری بودجه دولت خواهد شد. بخش مهمی^۱ از کسری بودجه دولت نیز، به صورت مستقیم یا غیرمستقیم (به واسطه شبکه بانکی) عملاً وارد ترازنامه بانک مرکزی می‌شود که به معنای افزایش پایه پولی است و می‌تواند پیامدهای تورمی در پی داشته باشد. بی‌توجهی دولت به قید بودجه، حتی می‌تواند پیامدهای ابرتورمی داشته باشد.

۳-۴. افزایش قیمت حامل‌های انرژی

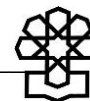
بخشی از کالاها و خدمات موجود در سبد شاخص قیمت مصرف‌کننده، کالا و خدماتی هستند که صرفاً از طرف دولت عرضه شده و یا توسط دولت قیمتگذاری می‌شوند و قیمت آنها از ابتدای سال تاکنون ثابت مانده یا تغییرات اندکی داشته است. در این میان مهم‌ترین کالاهایی که از طرف دولت عرضه شده و قیمت آن ثابت مانده، حامل‌های انرژی نظیر بنزین، گازوئیل و... و همچنین آب و برق و گاز است. ثابت ماندن قیمت این اقلام از طرفی باعث کاهش نسبی قیمت آنها نسبت به سایر کالاها شده و تقاضا و مصرف آنها را بیش از اندازه افزایش داده و باعث هدررفت منابع می‌شود. از طرف دیگر پیامدهای کسری بودجه دولت را به همراه دارد.

جدول ۷ کالا و خدماتی را نشان می‌دهد که به طور مستقیم تحت حمایت دولت هستند و یا قیمتگذاری توسط دولت انجام می‌شود.

جدول ۷. تناظر کالاها و خدمات تحت کنترل دولت با اقلام شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی

گروه	اقلام کالایی
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	نان تافتون، نان لواش، نان سنگک، نان بربری، نان ماشینی، روغن نباتی جامد، روغن نباتی مایع، قندکله‌ای، شکر، شیر پاستوریزه، ماست پاستوریزه، پنیر پاستوریزه، کره پاستوریزه، برنج ایرانی درجه ۱، برنج ایرانی درجه ۲، برنج خارجی، گوشت گوسفند و بز تازه با استخوان، گوشت گاو و گوساله تازه بی‌استخوان، گوشت مرغ، تخم مرغ.
سوخت	آب مصرف خانگی، برق مصرف خانگی، گاز انشعاب شهری مصرف خانگی، بنزین اتومبیل سواری.
اقلام دارویی	داروهای ضد بیماری‌های عفونی، داروهای اعصاب، داروهای هورمونی، داروهای قلبی و عروقی، داروهای گوارشی و متابولیک، داروهای تنفسی، داروهای ادراری تناسلی، داروهای ضد سرطان و تنظیم ایمنی، داروهای پوستی، داروهای خونی، داروهای عضلانی اسکلتی.
گروه	اقلام خدمتی
حمل‌ونقل	کرایه مترو، کرایه مسافرت داخل کشور با قطار، کرایه اتوبوس در داخل شهر، کرایه تاکسی در داخل شهر، کرایه مسافرت داخل کشور با اتوبوس، کرایه تاکسی سرویس در داخل شهر، کرایه مسافرت داخل کشور با هواپیما، کرایه مسافرت به خارج از کشور با هواپیمای داخلی.

۱. در ایران به دلیل وجود سازوکار «تخصیص»، عملاً کل کسری بودجه (به معنای کسری منابع تحقق‌یافته نسبت به منابع پیش‌بینی شده در قانون بودجه)، اهمیت چندانی ندارد؛ بلکه میزان کسری منابع تحقق‌یافته نسبت به مصارفی که به آنها تخصیص انجام شده است، باید ملاک تحلیل قرار گیرد.

گروه	اقلام کالایی
ارتباطات	هزینه پست، هزینه مکالمه تلفن داخل شهر، هزینه مکالمه تلفن بین شهری، هزینه مکالمه تلفن به خارج از کشور، هزینه مکالمه تلفن همراه، هزینه استفاده از اینترنت، هزینه شارژ سیم کارت اعتباری.
خدمات بهداشتی و درمانی	ویزیت پزشک عمومی، ویزیت پزشک متخصص، پر کردن دندان، روت کانال، روکش دندان، ارتدنیسی، کشیدن دندان، رادیولوژی، سونوگرافی، فیزیوتراپی، آزمایش و تجزیه، تزریق آمپول، ام.آر.آی، هزینه عمل آپاندیس، هزینه عمل سزارین، کرایه تخت خواب در بیمارستان خصوصی، کرایه تخت خواب در بیمارستان دولتی.
سایر خدمات	بلیت سینما، کارمزد بیمه شخص ثالث، کارمزد بیمه بدنه، هزینه تهیه اسناد ازدواج، هزینه صدور گذرنامه، هزینه محضر برای خرید اتومبیل.

در حال حاضر ثابت ماندن قیمت بنزین (و سایر حامل‌های انرژی) باعث مصرف بیش از حد آن و رشد ۹/۴ درصدی مصرف بنزین در ۶ ماهه نخست سال نسبت به مدت مشابه سال قبل شده است^۱ که بخشی از این رشد می‌تواند به علت قاچاق بنزین به کشورهای همسایه باشد. از این رو پیشنهاد افزایش قیمت حامل‌های انرژی و به خصوص بنزین ارائه شده است.

افزایش قیمت حامل‌های انرژی اجتناب‌ناپذیر است (البته با شیب ملایم و همراه با سیاست‌های حمایتی) و در صورتی که این اقدام در پاییز صورت گیرد، بر نرخ تورم پاییز اثرگذار است. بنابراین از جنبه آثار تورمی، باید عنوان داشت که ثابت ماندن قیمت حامل‌های انرژی باعث افزایش یارانه پرداختی به آنها از سوی دولت و در نتیجه افزایش کسری بودجه دولت شده و پیامدهای تورمی برای سال آینده (و حتی سال‌های آینده) را در پی خواهد داشت. از طرف دیگر افزایش قیمت این اقلام نیز موجب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در زمان اجرای این سیاست شده و افزایش نرخ تورم در همان سال را به دنبال خواهد داشت. اما آنچه مهم است آن است که افزایش قیمت حامل‌های انرژی اجتناب‌ناپذیر بوده و لازم است تا با یک شیب ملایم و یا به صورت مرحله‌ای و چند قیمتی این افزایش صورت گیرد و بنابراین از این منظر، اگر این افزایش قیمت تا پایان سال صورت گیرد، بر نرخ تورم پاییز و زمستان ۱۳۹۷ اثرگذار خواهد بود.

۵-۳. انتظارات

تورم انتظاری نیز نقش قابل ملاحظه‌ای در نرخ تورم پاییز خواهد داشت. در صورتی که سیاستگذار با اعتمادسازی بتواند انتظارات را کنترل کند، می‌توان امید به کاهش تورم انتظاری داشت، اما در حال حاضر به نظر می‌رسد عدم اعتماد کافی به سیاستگذار و انتظارات تورمی شکل گرفته، باعث تداوم روند افزایشی نرخ تورم در پاییز خواهد شد.

۱. خبرگزاری تسنیم مورخ ۳۰ شهریورماه ۱۳۹۶ به آدرس الکترونیک:

۳-۶. جمع‌بندی از عوامل مؤثر بر شاخص قیمت‌ها در پاییز

از مجموع عوامل مطرح شده می‌توان عنوان داشت که تحولات شاخص قیمت مصرف‌کننده در پاییز تا حد زیادی تحت تأثیر سیاست‌گذاری‌ها و انتظارات خواهد بود. از طرف دیگر رشد شدید شاخص قیمت تولیدکننده در تابستان، روند افزایشی شاخص قیمت مصرف‌کننده در پاییز را نشان می‌دهد و می‌توان انتظار داشت که در پاییز ۱۳۹۷، روند چند ماه اخیر برای شاخص قیمت مصرف‌کننده تداوم داشته باشد.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاستی

سیاست‌گذاری‌ها در شرایط فعلی از اهمیت بالایی برخوردار است، در صورتی که دولت و بانک مرکزی سیاست‌های مناسبی را اتخاذ نکنند، احتمال وقوع تورم‌های بالاتر برای اقتصادی ایران بیش از هر زمان دیگری محتمل است. نرخ رشد شاخص قیمت مصرف‌کننده در تابستان ۱۳۹۷ کم‌سابقه بوده و تداوم این روند برای پاییز نیز دور از انتظار نیست. نقدینگی افسارگسیخته که با سرعت زیاد در حال تبدیل شدن به تورم است اگر با سیاست‌های غلط همراه باشد، می‌تواند تبدیل به تشدید روند افزایش نقدینگی در آینده شده و با افزایش سرعت گردش پول، تورم را به طور فزاینده افزایش دهد.^۱

همان‌طور که در طول گزارش نیز اشاره شد، انبار نقدینگی و یا به عبارت بهتر کل نقدینگی موجود در اقتصاد که در سال‌های گذشته به شدت رشد کرده است، از علل اصلی وضعیت فعلی اقتصاد ایران است که در حال حاضر در حال تخلیه شدن بر روی تورم است، اما در کنار آن روانه نقدینگی، یعنی آنچه به حجم نقدینگی می‌افزاید هم از اهمیت بالایی برخوردار است. طی ماه‌های اخیر نرخ تورم تحت تأثیر انبار نقدینگی افزایش یافته و هنوز به طور کامل تخلیه نشده است. در صورتی که سیاست‌گذاری‌ها مناسب نباشد و دولت و بانک مرکزی به جای کنترل نقدینگی، اقدام به سیاست‌هایی کنند که مجدداً رشد فزاینده نقدینگی را به همراه داشته باشد، نرخ تورم تحت تأثیر انبار نقدینگی شدت گرفته و می‌تواند اقتصاد را دچار تورم‌های بالا کند که تا چندین سال گریبانگیر اقتصاد کشور خواهد بود.

مهار هر کدام از این دو، یعنی انبار نقدینگی و روانه نقدینگی، نیازمند راه‌حل‌های متفاوتی است، اما آنچه به عنوان یک اقدام سریع و فوری از سوی سیاستگذار باید صورت گیرد، کنترل روانه نقدینگی است. برای آنکه بدانیم روانه نقدینگی چگونه کنترل خواهد شد، به مواردی اشاره خواهیم کرد که می‌تواند مانع از رشد فزاینده روانه نقدینگی می‌شوند.

۱. زمانی که نقدینگی افزایش یافته در حال تبدیل شدن به تورم است، معمولاً سیاست‌های اقتصادی غلطی را به همراه دارد که می‌تواند مجدداً باعث افزایش نقدینگی شود. برای مثال سیاست افزایش نرخ سود بانکی در شرایط فعلی درحالی که بی‌اعتمادی در سطح اقتصاد بالاست، نمی‌تواند همانند قبل قدرت جذب نقدینگی و کاهش قابل توجه سرعت گردش پول را داشته باشد، بلکه به افزایش مجدد نقدینگی از طریق سود پرداختی به سپرده‌های بانکی و بدتر شدن وضعیت بانک‌ها منجر خواهد شد. سیاست‌های دیگری که در این متن به آنها اشاره شده نیز می‌تواند نقدینگی را مجدد افزایش دهد.

۱. کنترل اضافه برداشت‌ها و رشد قاعده‌مند پایه پولی

طی سال‌های اخیر، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و یا به عبارتی اضافه برداشت بانک‌ها، مهم‌ترین عامل رشد پایه پولی بوده. کنترل نقدینگی بدون کنترل اضافه برداشت‌ها امکانپذیر نبوده و به عنوان پیش‌مقدمه هرگونه سیاستی است. اهمیت کنترل اضافه برداشت بانک‌ها، حتی از خطوط اعتباری پرداخت شده به بانک‌ها برای بازپرداخت سپرده‌های سپرده‌گذاران مؤسسات پولی و اعتباری منحل شده در انتهای سال ۱۳۹۶ نیز بیش‌تر است (البته طراحی سازوکاری برای تسویه این تعهدات با کم‌ترین فشار بر پایه پولی ضروری است).

البته اقدامات فوق تنها یکی از گام‌های ابتدایی اصلاح نظام بانکی است. مهم‌ترین موضوعی که از سوی دولت و بانک مرکزی باید مورد توجه قرار گیرد، اصلاح نظام بانکی است که بدون آن کنترل انباره و روانه نقدینگی امکانپذیر نخواهد بود. مرکز پژوهش‌ها طی سال‌های اخیر در گزارش‌های متعددی به این موضوع پرداخته است.

۲. پرهیز از سیاست‌های کنترل قیمتی و اعمال یک سیاست حمایت یارانه‌ای با منابع مشخص

در تورم‌های بالا، سیاستگذار با انگیزه رضایت عموم مردم علاقه‌مند به اجرای یک سری از سیاست‌های کنترل قیمتی است. این سیاست‌ها به افزایش هزینه بنگاه‌ها و بخش تولید منجر شده و خود باعث افزایش ضرر و زیان بخش تولیدی و بدهی بیش‌تر این بنگاه‌ها به دولت و بانک‌ها خواهد شد که آثار اقتصاد کلان آن بدتر خواهد بود.

در مقابل، یک سیاست و اقدام فوری که باید از طرف دولت صورت گیرد، اصلاح یارانه‌هاست به نحوی که در کنار عدم کنترل قیمت‌ها و حذف ارز با نرخ ترجیحی و یکسان‌سازی نرخ ارز، یک نظام پرداخت یارانه‌ای و حمایتی برای بخشی از جامعه (برای مثال سه یا چهار دهک اول) در نظر بگیرد تا بتوان در عین عدم کنترل قیمتی، امنیت غذایی این گروه را تأمین کرده و مانع از افزایش جمعیت زیر خط فقر مطلق شد.

یارانه‌های پرداختی باید دارای منابع مشخص (مانند حذف سایر یارانه‌های غیرهدفمند مانند انرژی و یا افزایش نرخ ارز) بدون فشار به پایه پولی باشد. از طرف دیگر یارانه‌ها نباید به صورت ادوار مشخص (یعنی مثلاً ماهیانه) باشند، بلکه باید به صورت موردی پرداخت شده و دائمی نباشد تا به تعهدات آتی برای بودجه دولت منجر نشود.

۳. احتراز شدید از سیاست‌های برهم‌زننده توازن بودجه

در شرایطی تورمی، اتخاذ سیاست‌هایی که به افزایش هزینه‌های دولت منجر می‌شود (برای مثال، افزایش حقوق و دستمزد در میانه سال) ممکن است در دستور کار دولت قرار گیرد. در این خصوص باید توجه داشت که هر سیاستی که موجب عدم توازن بودجه و ایجاد کسری بودجه شود، می‌تواند آثار سوئی در نظام پولی نیز داشته باشد و شرایط تورمی را وخیم‌تر کند.

مواردی که در بالا به اختصار به آنها اشاره شد، مهم‌ترین موضوعاتی است که می‌تواند در شرایط فعلی منجر به کنترل انبار تورم شده و خطر رشد فزاینده نقدینگی و ابرتورم را کاهش دهد.

منابع و مآخذ

۱. بانک اطلاعات سری‌های زمانی بانک مرکزی.
۲. بانک مرکزی، گزیده آمارهای اقتصادی، شماره‌های مختلف.
۳. خبرگزاری تسنیم مورخ ۳۰ شهریورماه ۱۳۹۶ به آدرس الکترونیکی: <http://tn.ai/1525675>
۴. کلویانی، زهرا. گزارش تحلیل تورم در سال ۱۳۹۶، شماره مسلسل ۱۵۸۷۳، فروردین‌ماه ۱۳۹۶.
۵. کتاب اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۱۶۵

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیل تغییرات شاخص قیمت‌ها و تورم تابستان سال ۱۳۹۷

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات اقتصاد کلان)

تهیه و تدوین: زهرا کاویانی

اظهار نظر کننده: سیدمهدی حسینی دولت‌آبادی

ناظران علمی: محمدرضا عبداللهی، سیدعلی روحانی

واژه‌های کلیدی:

۱. تورم
۲. نقدینگی
۳. رشد اقتصادی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۹/۶